

EEN DORP VOL CAFEETJES
DEEL 4
PAGINA 3

KRUISRAKETTEN
Nog meer verhalen
PAGINA 16

INBURGERING
PAGINA 23

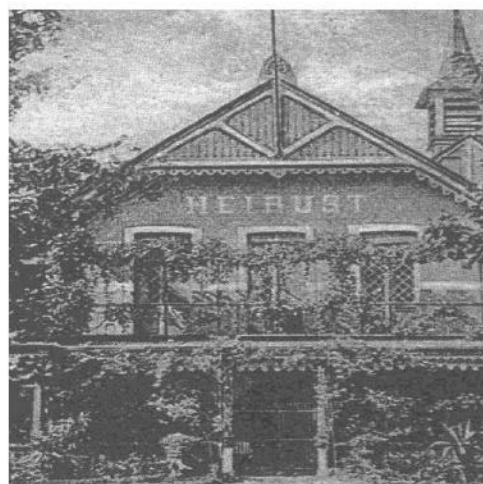
DE GESCHIEDENIS VAN
KLEYN BERGEN
(OP ZOOM)
PAGINA 26

LANDGOED HEIRUST
PAGINA 48

D'ER WAS 'S
PAGINA 52

TELOORGANG VAN DE STILTE
PAGINA 56

VOORWOORD

We zijn al toe aan de vierde aflevering van een dorp vol cafeetjes van de heer J. van den Bussche waarin ditmaal de herbergen Jagersrust en Planken Wambuis centraal staan. Wie meent dat het in het begin van de vorige eeuw altijd pais en vree was tussen de mensen, zal in dit verhaal lezen dat er ook toen lieden waren met een kort lontje.

Onlangs debatteerde ons parlement weer over aanschaf van kruisraketten en gaven voor- en tegenstanders daarover hun opinie. Als vervolg op het artikel in Tijding 2 van 2005 laten we drie betrokkenen hun visie geven op de gebeurtenissen van destijds.

Voor allen die nooit anders dan in deze streek gewoond hebben, vertelt de heer C. Hartog hoe hij als “allochtone protestantse Zeeuw” 100% inburgerde in een katholiek dorp.

De heer E. Jansen opent onze ogen over een gebied in Hoogerheide dat ooit Kleyn Bergen op Zoom heette en waar een zekere Johan Winkel voor nogal wat sensatie gezorgd heeft.

In het eerste nummer van vorig jaar werd het landgoed de Pavillon beschreven door de heer F. Meeus en ditmaal vertelt hij over het landgoed Heirust en enkele bewoners ervan.

Hierna volgt ter ontspanning een sprookje, gezellig weergegeven in dialect door een lid van onze werkgroep. Hoewel.... om het te lezen zal wel enige inspanning verricht moeten worden, maar dat is de moeite waard.

Columnist Corné Brugman denkt met weemoed aan de stilte van vroeger maar merkt op dat anderen zich aan lawaai kennelijk niet storen.

Inhoud:

– Voorwoord, <i>redactie</i>	p. 02
– Een dorp vol cafeetjes, deel 4, <i>J. van den Bussche</i>	p. 03
– Het beleg van Woensdrecht: hoe de Zuidwesthoek haar kinderziel verloor, <i>J. Nelen</i>	p. 16
– Bij het prikkeldraad aan de Kooyweg, <i>J. Mikkers</i>	p. 19
– 20 jaar na het plaatsingsbesluit kruisraketten Woensdrecht, <i>P. Linssen</i>	p. 20
– Inburgering in Hoogerheide, <i>C. Hartog</i>	p. 23
– Vroeger,	p. 25
– Kleyn Bergen (op Zoom), <i>E. Jansen</i>	p. 26
– Voormalig landgoed “Heirust” en enkele van zijn bewoners, <i>F. Meeus</i>	p. 48
– D’r was ‘s....., <i>werkgroep dialect, J. Luysterburg</i>	p. 52
– Van vroeger en nu: Teloorgang van de stilte, <i>Corné Brugman</i>	p. 56
– Inlichtingen en adressen, <i>redactie</i>	p. 60

EEN DORP VOL CAFEETJES (deel 4)

door J. van den Bussche

HERBERG JAGERSRUST

Waar de weg Ossendrecht-Huijbergen al eeuwenlang de Putse baan kruist werd in 1841 door een zuiderbuur, de heer Petrus

Johannes van Loon-Lodewijkx, het **Jagersrust** gebouwd. Als eerste particulier kocht hij in 1839 van de domeinen de Groote Meer, in de akte het waterkolkgebied genoemd dat omringd was door kale duinen. Twee jaar later deed hij nogmaals een grondaankoop van ongeveer 62 bunder bij bovengenoemde kruising gelegen aan beide zijden van de Ossendrechtse baan. Hij bouwde toen op de noordwest hoek, bij de weg Bergen op Zoom-Antwerpen, een boerderij en woning voor zichzelf als regelmatige verblijfplaats, met daarbij aansluitend een herberg. (Zie ook kader).

Een van de eerste vaste bewoners was het echtpaar Cornelis Huijgens en Anna Maria Swijters, vernoemd in 1852 als herbergiers van het toen zogenoemde "Jagersrust". Zij kwamen uit Steenberghe waar ook hun zoon Adriaan was geboren. Hij was, zoals

reeds vermeld in Tijding 2005-2, de eerste boswachter van het Groote Meergebied waar inmiddels was begonnen met bosbouw en toebehoorde aan mevrouw Swalmen-Tak, die in 1880 door haar medewerking zorgde, dat Adriaan in bezit kwam van de officiële bevoegdheden als onbezoldigd veldwachter.

De uitbating

Herberg Jagersrust had een "gelagkamer" van 20m² en was zeker niet ruim voor de grote jachtpartijen, die afgerond werden met een eet- en drinkgelag. Misschien dan toch meer gericht op klan-

In vroegere tijden was het in diverse streken de gewoonte voor de vorst een speciale logeergelegenheid in een kasteel of landhuis ter plaatse te reserveren als hij te paard kwam aangereden om zijn bezittingen te inspecteren. Vanwege de lange reistijden moest hij overal een goede verblijfsmogelijkheid hebben. Dit gebruik werd nagevolgd door welgestelde lieden die meerdere bezittingen hadden. Zij wilden tijdens hun tijdelijk verblijf eveneens over een comfortabele ruimte beschikken. Een voorbeeld uit onze streek is jonkheer Cogels die in Antwerpen woonde maar regelmatig op zijn boerderij Lindonk op de Langeweg in Ossendrecht verbleef.

dizie van passerende weggebruikers of alleen-opererende wildverschalkers.

De steeds terugkomende activiteiten waren de houtkoopdagen in dit toen al bosrijk gebied, die via notaris en afroeper plaatsvonden. Grotendeels was het een buitengebeuren dat binnen werd afgerond door betalen van de koopsom en ondertekening van de akte, waarna de spanningen rondom de koop door het nodige vocht konden worden verzacht.

Familie De Weert

Het Moze- of Diepven, zoals het in de volksmond werd genoemd, wat een zgn. ven zonder bodem was, is nog steeds gelegen bij het Jagersrust. Het heeft ook nog een stukje water- en visgeschiedenis gekend tezamen met Zwaluwmoer en Moerven. Zij vormden in deze moerassige natuurgebieden de kweekplaatsen, waarin de vissen via hun voortplantingsdrift zorgden voor kwaliteit en kwantiteit en daardoor een twistpunt werden tussen de Heren van Ossendrecht en de Wilhelmiëten van Huijbergen. Zij hadden beiden vanuit het Mozeven een afvoer gegraven als doorstroom voor de vis. De Heren via het Loopke naar het Ossendrechtse Wasseven, de Wilhelmiëten eveneens met een water-

loop naar de Kleine Meer. Om toch de baas te kunnen spelen werd in laatstgenoemde waterloop een sluisje gebouwd nabij het Jagersrust, zodat de Heren van Ossendrecht beslisten over de doorstroming van het aantal vissen.

Die situatie bestaat allang niet meer, maar de oud-bewoners Janus en Toon de Weert wisten dat het sluisje in de kruipruimte onder de bebouwing gestaan had.

Een ander waterverhaal speelde zich af in de winterperiode, wanneer bij veel wateroverlast de Putseweg en het naar Ossendrecht voerende karrenspoor vaak blank stonden. Dan vaarde men op zondagmorgen met een bootje -of wat

daar op leek- vanaf Jagersrust in zuidelijke richting tot aan de Meiduin en kon het kerkbezoek in Ossendrecht met droge voeten plaatsvinden. Het café werd in 1927 gesloten en was tot 1892 bewoond geweest door de familie Cornelis Huijgens, vervolgens door schoonzoon Pieter Jan Danen en dochter Cornelia Huijgens. Deze laatste had als weduwe de periode vanaf 1913 tot 1927 voor haar rekening moeten nemen.

Het tijdperk dat er hier een café was ondergebracht, loopt dan af. Enkele jaren woonde het gezin Van Merriënboer op deze boerderij, maar de familie De Weert-Geers, die de streek Jagersrust al kende, werden de nieuwe bewoners.

Het begrip bleef en de naamsaanduiding is nog steeds "De Weert van het Jagersrust".

Nog steeds De Weert

Door de jaren heen hebben de nakomelingen (in een periode van **75** jaar) het geheel omgevormd tot boerderij/veehouderij en verblijfsruimte voor paarden van sportliefhebbers. Met de nodige weilanden en tuinbouwgronden daaromheen heeft men zich

ook vol overgave gespecialiseerd in de aspergeteelt; met de nieuwste machinale methode van verwerking en aanbieding uitgegroeid tot een gekende moderne nijverheid. (Getoond in de film van 7 november 2004.)

Het begrip Jagersrust verankert

Het café aan de overkant heeft meerdere namen gekend. Maar eerst een terugblik. Aan de oostzijde van de weg Bergen op Zoom-Antwerpen, ten zuiden van de afslag naar Huijbergen, werd in ongeveer 1649 de **Meerhoeve** gebouwd, in de buurt van Jagersrust.

Een toegangspad, parallel lopend met de weg naar Huijbergen maar dan meer richting Kleine Meer, had de naam **de Meerhoeffse strate** en daar werd de woning, schuur en schaapskooi gebouwd. Erom-

heen was gedeeltelijk een aarden wal aangelegd, de rest werd omsloten door een watergracht in dit nog woeste gebied. De eerste pachter was de gewezen soldaat Jan Kerstens. De pachters in die dagen hadden vele verplichtingen, zoals: nooit de hoeve alleen laten, niet onderverhuren of overnachting aanbieden, geen mest aan derden verkopen, beperkt vuurgebruik, en vaak schoorsteenvegen.

Verder een beheer voeren met zorg en goed onderhoud. De Meerhoeve ging door

Drie huizen met rechts Jagersrust (Jagerslust) Foto genomen vanaf Hoogerheide.

de plundering van Franse troepen in 1747 verloren bij het beleg van Bergen op Zoom. Wel bleef het een gunstige, wat hoger gelegen plaats, zonder veel wateroverlast. En zo werd daar rond 1860 wederom een hoeve gebouwd, nu voorzien van een herberg. Twee jaar later vestigden zich hier Jan Baptist van Veldhoven en Johanna Theysen in een onderkomen dat deel

uitmaakte van de zgn. **drie huizen**. Andere namen werden ook genoemd zoals: *bij den boswachter*, *jagershof* of *jagerslust*, *bij de Petter* of *bij Betje van de stenen*. De meer algemene naamsbekendheid van dit punt aan de Putseweg keerde steeds terug, maar met het kleine verschil van *het*, of *in het Jagersrust*.

Jagersrust

Ook deze familie Van Veldhoven deed aan landbouw en veeteelt, plus een bijpassende boswachtersfunctie, terwijl de man ook diensten verleende en o.a. door de rechtbank als taxateur was beëdigd. De ruimte voor ontvangst van gasten was een herberg van 20m² gelegen aan de grote weg, bij de viersprong Bergen op Zoom – Antwerpen – Ossendrecht – Huijbergen. In 1860 werd aan de noordoost kant van de weg naar Huijbergen een vlasroterijtje gebouwd. De eerste stoomketel van Ossendrecht werd daar geplaatst. Veel vlas-negotianten reden af en aan en konden nu binnen de straal van 100 meter bij Jagersrust een drankje nemen. Verder was het een landelijk café met een tafereel van de komende en gaande man als vaste klant, of een reiziger die verpoosde, zijn verhaal vertelde en met opgedaan nieuws weer verder trok. Het

was de kastelein niet gegeven lang opbouwend verder te gaan; hij overleed reeds op 7 november 1874. Zijn vrouw, 44 jaar, hertrouwde op 20-9-1875 met de 35-jarige Geert Jaspers [**de Petter**] uit de Ossendrechtse Heipolder, eveneens een boswachter.

Uit dit huwelijk werden geen kinderen geboren. Er zal zeker werk aan de winkel zijn geweest. Adriaan, een zoon van Willem van Veldhoven, en Betje Musters, een nicht van Geert Jaspers, kwamen bij hen in dienst. Zij werden later, dan getrouwd en wel, opvolgers en bewoners van dit pand zo rond 1902.

Betje zal zeker de innemende gastvrouw zijn geweest met een gezellige babbel en voldoende nieuwsgaring, zodat al snel in de volksmond de naam Jagersrust veranderde in: het café van *Betje van de stenen*,

3e en 4e van rechts Betje met haar man Adriaan van Veldhoven. Uiterst links Gerardus Jaspers (kinderloos gebleven) van wie ze het café overnamen.

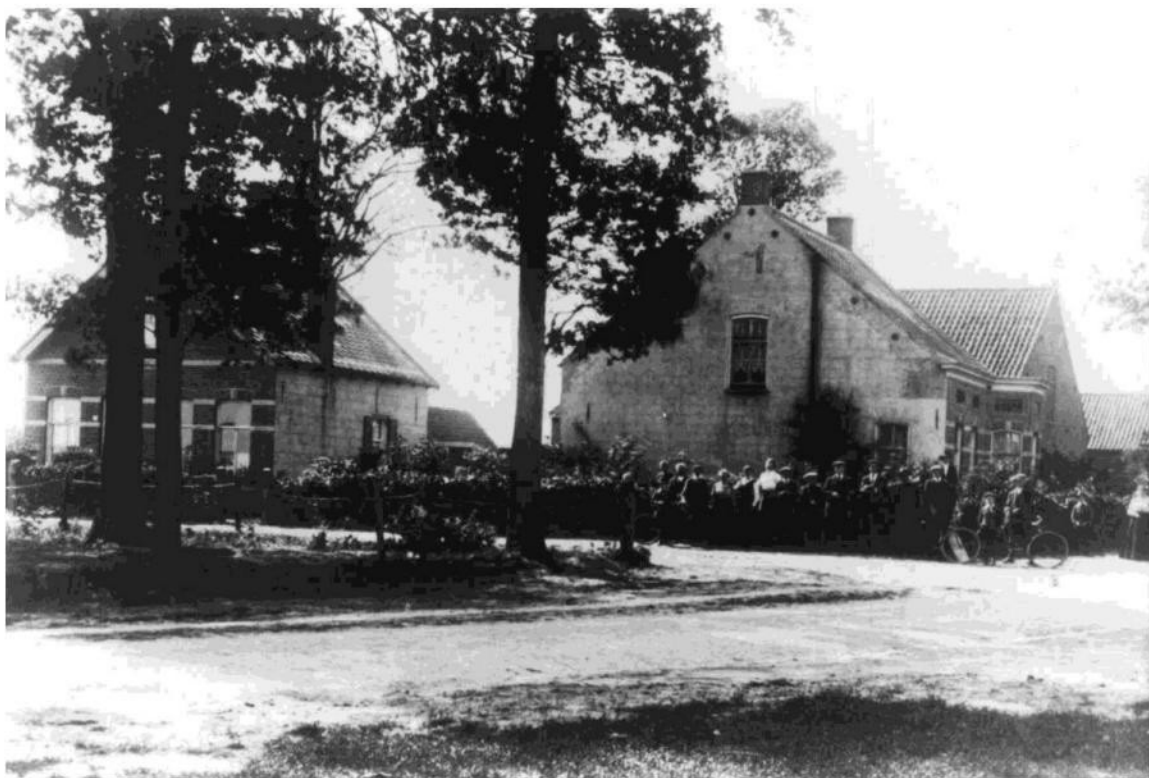
Foto rechts: Betje Musters

(gelegen aan de Putse steenweg).

Tot 1914 staan geen spectaculaire dingen vermeld. Toen ineens, zoals men dat moet hebben gevoeld als een totale overrompeling, brak de oorlog uit. Vooral in België was algemene paniek en verslagenheid. Een angstkreet galmde daar door de lucht, het maakte niet meer uit of je nu in de kerk, in de kroeg of in de kist lag, er was geen kans van overleven. In een paniek om den lijve alsnog te redden, trachtten mensen aan de grens het van oorlog vrij gebleven Nederland te bereiken. In de Tijding 2005-1 is daar reeds over verteld.

Door het grote aantal vluchtelingen was er veel tekort aan directe hulp, zo ook bij Jagersrust. Betje vertelde daar later over: *“We deden wat we konden en zorgden voor eten en ieder plaatsje werd benut om te slapen. Dagen en nachten om nooit te vergeten, alle rust was zoek”*. Het leven van weleer ging ineens over in vier jaar aparte beleving.

Later toen alles ten goede keerde, kon ze terugkijken op een geweldige tijd waaraan je vrienden, klanten en wat geld in de schuif had overgehouden.

*Drie huizen, links sla je af naar Ossendrecht (O.L.V. ter Duinenlaan).
Foto gemaakt tijdens de Eerste Wereldoorlog.*

Steekpartij bij Jagersrust

Na de oorlog keert de rust weer, maar niet voor lang. Betjes man overlijdt en zij moet op eigen kracht met haar kinderen verder. Op zondagavond 28 september 1920 krijgt ze in de herberg bezoek van twee mannen uit Steenberg. Aanwezig is dan ook Napoleon “Polleke” Hugens. Er ontstaat oneenigheid en uitdaging. Men verdwijnt naar

buiten en Pol wordt plotsklaps met een mes neergestoken.

Paniek alom op deze donkere avond. Even de situatie inbeeldend: de daders vluchten, ter plaatse hangt een zwaargewonde man over de heg. De dokter woont op meer dan twee km afstand, de politie op drie km, en de weduwe staat alleen met haar kroost buiten in het donker. Ondertussen meldt de

buurman dit voorval bij dokter en politie. Paard en wagen van het Jagersrust moeten worden opgetuigd en van een lichtlantaren voorzien. Het slachtoffer wordt voorzichtig op de bodem gelegd. Zoon Bart zal hem met zorg naar zijn ouders in de Molenstraat

voeren. Nog diezelfde nacht overlijdt de 29-jarige vrijgezel Polleke Hugens. De ouders J en W worden opgepakt en voorgeleid, Betje moet in deze rechtszaak te Breda zich melden als getuige.

Een tweede huwelijk

In 1922 een nieuwe start voor de weduwe Van Veldhoven, toen zij ten tweede male in het huwelijk trad. De schilder kwam er aan te pas, en plaatste onder "Jagersrust" de namen "Antoon Kil-Musters". Een jaar later kwam daar een aanvulling bij, toen de gebroeders Liefbroer een autobuslijn gin

gen verzorgen tussen Bergen op Zoom en Antwerpen, en er kwamen voor de eerste maal in de geschiedenis twee officiële bus-halten in Ossendrecht aan de Putseweg: een bij Jagersrust en een bij het Nieuw Molentje. De bus stopte ook indien nodig bij herstellingsoord Dennenheuvel.

De overdracht

Het leven ging verder, maar de economie liep in de komende jaren flink terug. De naam Betje van de stenen, later weer weduwe geworden, bleef een begrip tot de overdracht van haar café in het voorjaar van 1940.

De koper die zich aandiende was de Huijbergse familie Bernardus van Loenhout-Schuurbiers. In Ossendrecht echter was men het te grote aantal cafés aan het afbouwen. Om aan de tapperij nog wat te verdienen moesten nog 21 cafés verdwijnen. Men mocht wel doorgaan op het Jagersrust indien men twee vergunningen aan kon kopen van drankgelegenheden die stopten. Dat waren toen Sjef Hugens en Louisa de Beukelaar. (We komen daar later op terug). De vergunningen zouden op naam komen van de nog ongetrouwde dochter Adriana (Jaan) van Loenhout. De overdracht moest uiterlijk plaatsvinden op 18 mei 1940. Tijdens deze onderhandelingen brak op 10 mei de oorlog uit. Ondanks

deze consternatie werd de koopakte getekend.

De Van Loenhoutjes: vader en moeder met links Jaan en rechts Paulien

De periode Van Loenhout

Dit tijdvak van de gezusters Van Loenhout, naast Jaan was daar ook Paulien, zou bijna 45 jaar een begrip worden aan de Putse-

weg. De naamgeving was vaak Jagersrust maar nog vaker *bij Van Loenhoutjes*. Hun eerste periode verliep spectaculair.

De Blitzmeiden

Jagersrust lag tijdens de oorlog niet direct in de frontlijn, maar heeft wel ongemakken gekend. De weg naar Huijbergen liep door het oefenterrein van de Duitse weermacht en werd nog al eens bij hen afgesloten.

Aan de overkant van de weg, achter de hoeve van De Weert plaatsten de Duitsers luchtafweergeschut en zoeklichten. De Amerikaanse bommenwerpers werden opgezocht en beschoten. Dat gebeurde regelmatig op de dag en 's nacht. De Duitse soldaten hadden hun bivak in het Jagersrust.

Voor de opvang en afleiding werden ze ondersteund door de zgn. Blitzmeiden: opvallende en ruimdenkende Duitse "Mä-

dels". Zij zorgden voor het soldatenvertier, dat moeder Van Loenhout echter niet onder haar dak duldde. De deur ging op slot en ze stak vastberaden de sleutel onder haar boezelaar. Toen later de Duitse officier arriveerde was er even een vernederend oog-in-oog contact tussen de bazin van Jagersrust en de vertegenwoordiger van de Duitse weermacht. Met woorden van protest en een gebaar van onschuld gaf moeder de sleutel terug. Toch voerde ze nog een kleine tegenzet uit: de brouwer moest stiekem bier brengen dat in de kelder verstopt werd en NIET voor de indringers was maar voor vaste klanten.

De explosie

Het werd oktober 1944. De langverwachte bevrijder naderde, maar hoe anders had men zich dat voorgesteld. De inname van deze verbindingsweg werd een strijd tussen de eenheid Canadezen en de zich fanatiek verwerende Duitsers. Een aantal mensen vluchtte naar de volksabdij O.L.V.-ter Duinen. Het werd een keihard gevecht; de munitiewagen die geparkeerd stond voor Jagersrust werd door een granaat getroffen en zette alles in lichterlaaie. Er waren zware materiële verliezen aan de Putseweg tijdens dit strijdtoneel van 6 en 7 oktober 1944.

Na een tijd van verblijf op O.L.V.-ter Duinen keerde de familie Van Loenhout terug. Er was een oplossing gevonden: aan de

noordzijde van het afgebrande pand werd een groene houten barak geplaatst die als woning diende en waarin een kleine café-ruimte was ondergebracht. Deze noodoplossing bleef bestaan tot 1950. Toen werd er een nieuw "in het Jagersrust"gebouwd op het oude perceel, iets verder oostwaarts. De dochters en tevens gastvrouwen, Jaan en Paulien, vertelden over hun periode: *"Wij hebben bewust gekozen voor een rustig en degelijk beleid, waar geen plaats was voor geweld en/of openbare dronkenschap. We leerden veel mensen kennen, die hier aanlandden om gezellig even bij te praten, een partijtje biljart te spelen of een kaartje te leggen, onder het genot van een drankje"*. Ook negotianten, onderweg naar

Jagersrust vóór en na de brand

De houten barak waar zelfs 'n cafeetje in werd ondergebracht.

handel, konden zich hier in alle rust even versterken en herpakken. Na ruim 40 jaar dienstig te zijn geweest, was de tijd aanbroken om definitief afscheid te nemen. De gezusters verhuisden naar de Ossendrechtseweg te Hoogerheide, en de Huijbergenaar Nelen gaf een vervolg aan het cafégebeuren in het Jagersrust, maar voelde meer voor een geheel nieuwe aanpak. Een restaurant, ruim opgezet met de nodige verbouwing, voorzien van moderne keuken, alles verenigd onder fraai ogend nostalgisch rieten daken, en omringd door een ruim zonnig terras dat uitnodigend aanblijkt.

Hij is daar zeker in geslaagd. Zijn kok Leenaerts met echtgenote deden de volgende stap; als gastheer en gastvrouw staan

ze er voor hun klanten. De oude kruising werd door het steeds drukker verkeer van de Putseweg omgevormd tot een rotonde, wat de situatie heeft verbeterd en verfraaid. De naam Jagersrust heeft zijn betekenis misschien wat verloren en het is inmiddels meer een plek geworden voor een rustpauze in het jachtige - en niet meer *jagende* - leven. Ook de Belgen bezien dat zo. Zij strijken neer bij het rond punt (de rotonde) eten een stukske of doen een terraske en vervolgen hunnen weg.

Het herbouwde Jagersrust

In 1841 ontstond hier de herberg Jagersrust. Er was een periode vanaf 1862 dat er twee waren. Na 65 jaar stopte in 1927 de eerstgenoemde en vervolgde de ander zijn weg. Nu ruim 140 jaar later is "Auberge Jagersrust" in volle glorie nog aanwezig. Samen met het eetcafé "Putse Meuleke"

verzorgen ze de gasten die hier passeren en verblijven om of nabij de Putseweg. Zij zetten aan een moderne baan, met daaraan parallellopende fietspaden, de traditie voort die 350 jaar geleden een aanvang nam met een "holderdebolder" karenspeer over de Brabantse Wal dat kan dateren vanuit de middeleeuwen.

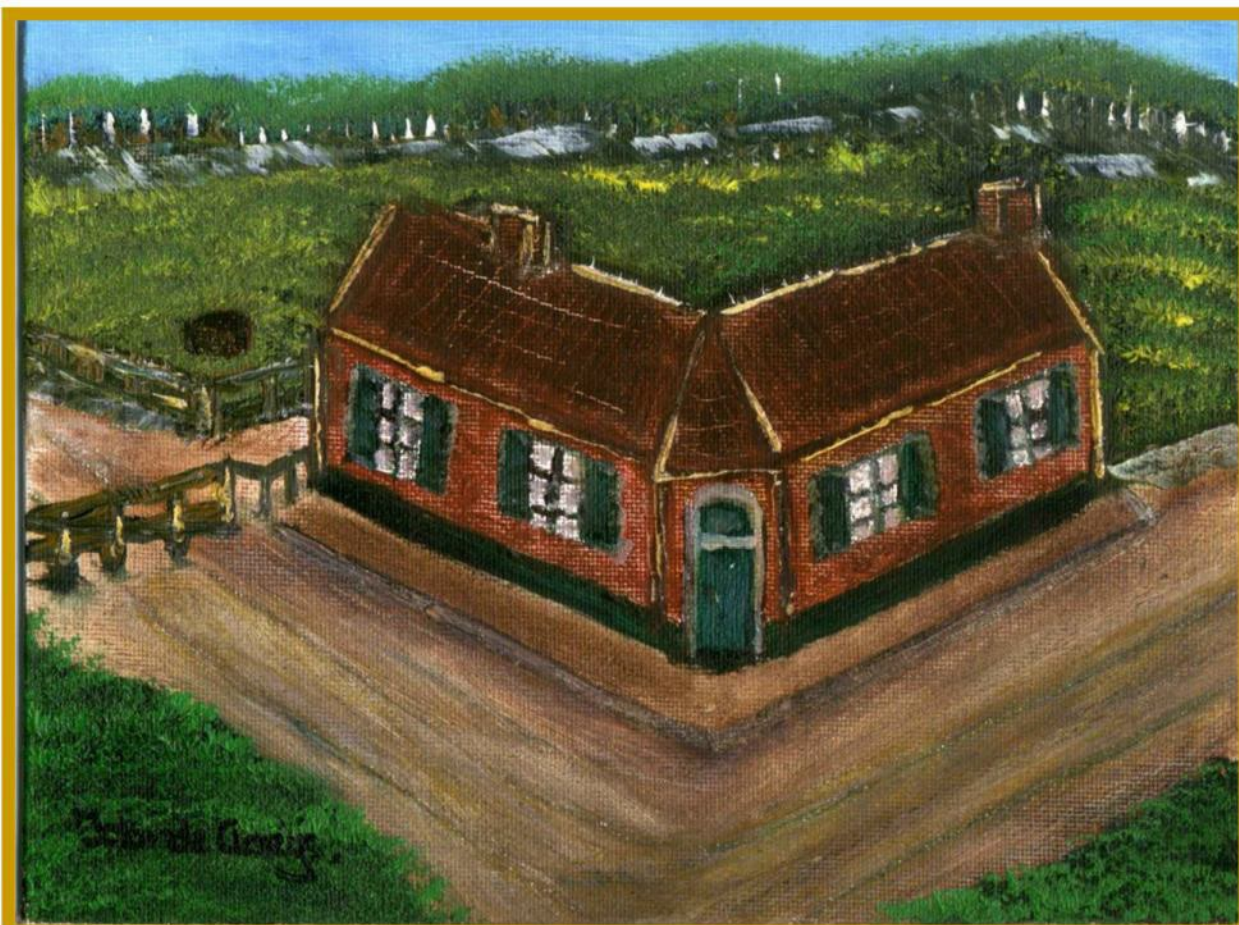

Het huidige Jagersrust

CAFÉ DE PLANKEN WAMBUIS

Ook hier werd aan de baan Bergen op Zoom-Antwerpen in 1780 een ontginning uitgevoerd en wel aan de Bremweg, ongeveer 100 meter voor de grens Ossendrecht - Hoogerheide. De ontgonnen grond werd later bezit van rentenier Jacobus Johannes Jacobs.

gebouwd en zijn zoon Frans begon er een pluimveebedrijfje met verkoop van eieren en legde achter zijn huis een boomgaard aan met pruimen en de donkerrode zure morellenkers. We schrijven dan 1902. Aan de andere kant noordwaarts van de bovengenoemde weg kwam ook nieuwbouw, n.l.

Joh. Baptist van Oevelen, zo mag men aannemen, had met zijn handel in eerder genoemd café Halfweg, gelegen aan deze baan, genoeg verdiend en nam ruim 7000 m² van de eigenaar over aan beide zijden van de weg naar het Heidehoefke, de reeds vermelde Bremweg. Daar werd een huis

een boerderijtje met café voor zijn dochter die getrouwd was met Stan de Vreng. Het café krijgt de naam **Planken Wambuis**, het hele gebied daaromheen, ook de zaak van zoon Frans werd vaak zo genoemd; soms verbasterd tot Planken Wammus.

Naar oud recept!

Een jonggetrouwde bruidspaar kende vroeger vaak niet het echte "alleen samenwonen".

Bij Stan deVreng-van Oevelen woonden in: zijn reeds genoemde schoonouders, vervolgens Frans van Overveld-Jaspers, en

de weduwe Mijdens-Van Oevelen. De gezamenlijke financiële inbreng maakte het levensonderhoud met de opstart van een bedrijfje economisch mogelijk.

Ook verleenden de mensen uit de Planken Wambuis indien nodig burenhulp aan het

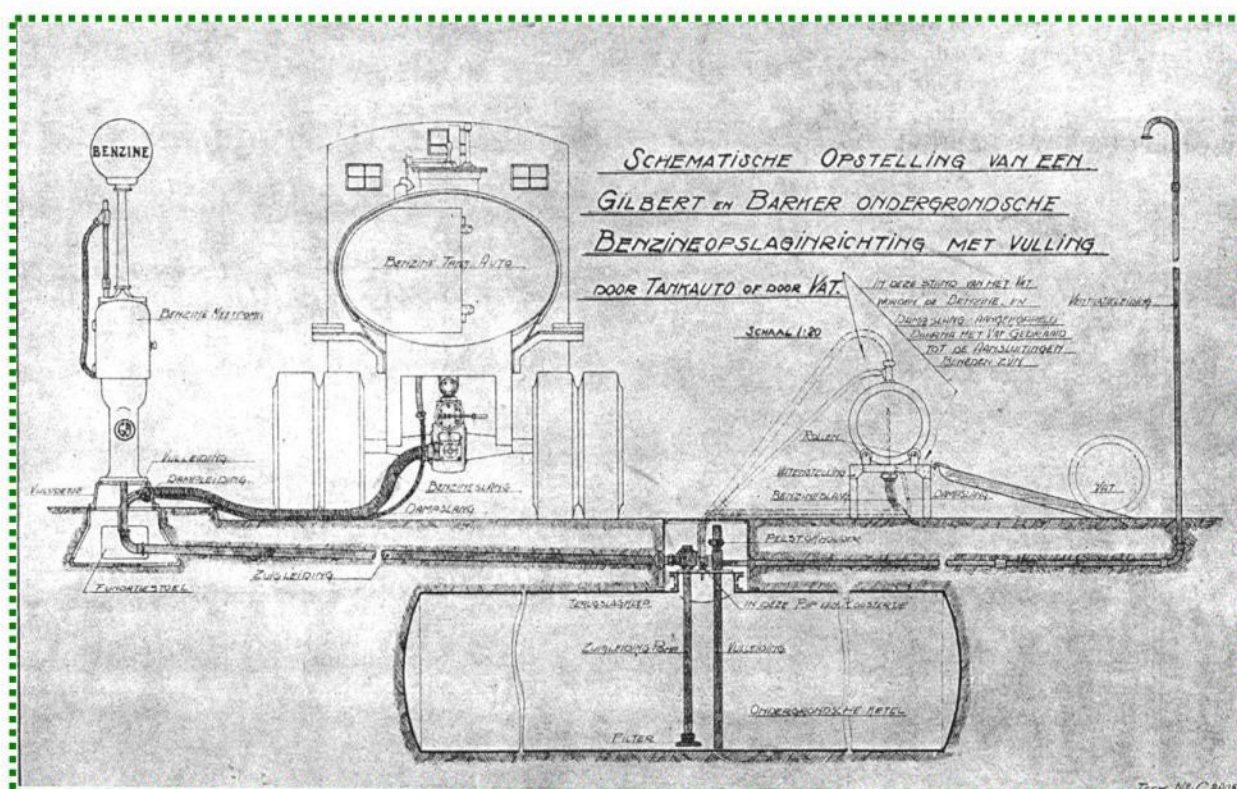
gezin van Frans van Oevelen, evenals oom [nonkel] Kanus (Janus de Vreng). In complet samenwerking werd geboerd, er was tapperij, verkoop van fruit en aardbeien, met verdiensten in de pluimvee- en eierhandel, die zich ook op uitvoer naar België richtte.

Een drieluik

Er ontstond hier aan dit gedeelte van de Putseweg als het ware een eenheid in de pluimveehandel van drie familiebedrijfjes,

benzinepomphouder en petroleumventer werd aan de Putseweg. De maatschappij tot detailverkoop van petroleum "De Auto-

met specifieke namen. We noemden reeds café de "Planken Wambuis" van Stan, de pluimveehandelaar Frans die "Het Kieken" werd genoemd, en dan was er nog Kanus, die aan de overkant resideerde bij het pakhuis "De Automaat" (zie tekening) en als zodanig de eerste Ossendrechtse

maat" uit Den Haag kreeg op 23-12-1926 vergunning tot het plaatsen van een 6000 liter benzinetankinstallatie bij het pakhuis van Adrianus de Vreng, wijk 5a aan de Putseweg. De gezamenlijke pluimveemes-terij vormde de hoofdmoot van verdiensten.

Uitvoer naar België

Achter de keuken "Het Kieken"

Voor en na de Eerste Wereldoorlog tot 1940 was de uitvoer naar België in de commercie van eieren, kippen en konijnen, een belangrijke activiteit. Tegen de feestdagen, Pasen, Kerst en Nieuwjaar, begon de slachtpartij reeds 's morgens om 4 uur. De eerste hondenkar vertok rond 6 uur bij de Planken Wambuis richting België.

Zoals zij zelf vertelden waren de Belgische soldaten aan de andere kant van de grens ook goede klanten van hen.

Misschien had men de juiste remedie in aanbod: de kippen werden n.l. in de laatste periode gevoed met boekweit, wat bevorderlijk was voor de witte kleur van het vlees.

Ook tijdens de oorlog 1914-1918 glipte er nog heel wat over de grens, en deed de Duitse bezetter zich te goed aan de echte Ossendrechtse "kiekenbout".

Na dat alles werd in de dertiger jaren het vervoer met de hondenkar overgenomen door een vrachtwagentje. De Hoogerheide-naar Jac Markens, ook een gekend pluimveehandelaar, en Frans van Oevelen werkten hierin vaak samen.

Stan de Vreng en zijn vrouw -zij hadden geen kinderen- hebben ook de geldelijke voordelen gekend in de Planken Wambuis met handel en inkwartiering tijdens de oorlog 1914-1918. Er was in die dagen bij hen tevens een veelvoud van houtverkoopdagen.

Na de oorlog werd de afspanning Planken Wambuis al snel gesloten. De rest van de activiteiten ging verder. Bij het bedrijfje van Frans van Oevelen breidde men in 1926 uit door de bouw van een bedrijfsschuur, en weer later met moderne houten hokken, waarbij de kippen een bodem hadden van gaas, en de mest daaronder werd opgevangen. Ook bij Adrianus de Vreng, die in 1926 een nieuwe woning betrok, floerde benzine- en petroleumverkoop als brandstof voor motoren, lampenverlichting, kook- en verwarmingstoestellen.

Evenzo de handel met België tot 1940.

Petroleumhandel "de Automaat"

Hun bedje was gespreid

Misschien wel in de dubbele zin van het woord. Zij hadden de handelsverdiensten en besliepen een met pluimen gevuld bed. De strozak had voor hen al heel lang afgedaan.

Midden op de werkvloer stond een grote kist van een meter bij een meter en zestig centimeter hoog. Aan de vier buitenzijden

was bovenaan een spijker geslagen, waar de ingesneden kippennek moest worden aangepikt. Gezeten op een stoeltje deden de pluimplukkers zo hun werk en vulden de kist. De veren werden tijdelijk in zakken opgeslagen en er was vraag genoeg tijdens de voorjaars schoonmaak naar een heerlijk pluimen bedvulling.

Schuur van "de Kieken"

Een bijverdienste

In de dertiger jaren, met steeds oplopende werkeloosheid, zochten de mensen naar een bijverdienste. Een stukje daarvan mocht ik meemaken, en wel het transport naar Antwerpen van vetgemeste konijnen. Heel de zomer en het najaar was men druk doende met kweken, voedsel zoeken en uitmesten. Het gras op de bermen van polderwegen en slootkanten en zo verder, alles werd spaarzaam en nuttig besteed aan de mesterij.

De familie Van Oevelen kocht graag tegen de kerst alle konijnen op bij de mensen. Ik was negen jaar en mocht met Janus van Oevelen mee. We waren heel de dag in touw. Met een vrachtwagentje volgeladen met kevis werden overal de dieren opgehaald. Een kevis was een verzamelbak met een luik, gemaakt van hout en gaas van een meter bij twee meter en vijftwintig cm hoog. Honderden konijnen verdwenen daarin allemaal enkele reis Antwerpen. Vele mensen telden hun winst en verkochten wel aantallen van 30 tot 40 stuks. De klein-

ste exemplaren hielden ze zelf, zodat ze met een wat mindere bout maar gevulde portemonnee, kerstfeest konden vieren. Een leuke bijverdienste, waarvan je de werkuren maar niet moest tellen. Ik mocht dus mee naar Antwerpen. Aan de grens bij Putte werd alles ingeklaard, en toen met een snelheid van 50 km per uur richting de stad. Voor mij, als hulpje, werden daar bij aankomst enkele pistolets klaargemaakt, maar de mannen losten eerst de konijnen in een grote ruimte. Met de lege kevis op de wagen reden we, de chauffeur en ik, terug naar Ossendrecht, waar we laat in de avond rond 10 uur arriveerden. Janus met enkele mensen daarbij, slachtten de hele nacht door. Met een bepaalde ingreep kwamen de konijnen gevoel- en geruisloos aan hun einde, en werden de volgende dagen netjes opgemaakt in de winkels te Antwerpen aangeboden.

Dit is na de kerst van 1939 niet meer herhaald.

Eieren en nog eens eieren

In de Tweede Wereldoorlog ging Frans van Oevelen met zijn zoon Stan en enkele helpers over op eierhandel. Na opkopen, sorteren, nummeren en samenvoegen in

kisten van 500 stuks kwamen ze zo in het distributiesysteem van de voedselvoorziening.

“Gen aier kwopen, gen pijs vage”

Dit antwoord zullen veel ouderen zich nog herinneren als ze gekscherend aan de minder goed sprekende zoon Stan vroegen: “*Hoe duur zijn de eieren?*” Na de oorlog liep de zaak langzaam terug. Woning en schuur bleven overeind. Het Planken Wambuis-gebouw als boerderij werd in 1938 overgenomen door Frans Hendrickx en zijn vrouw Tonna vd Veecken.

Na de oorlog volgde afbraak en werd verhuisd naar de woning van eerdergenoemde Kanus aan de overkant van de weg. Voor een grote omvorming en uitbreiding zorgde de familie Ooms-Hendrickx. Dit ging echter niet vanzelf.

Water als redmiddel

De zandboerderijtjes aan de Putseweg van weleer zijn omgevormd tot gemengde bedrijven in veeteelt en tuinderijen.

De stap daartoe vond plaats in 1948. Toen werd bij de boerderij van de familie Pijnen de eerste waterbron geslagen ter irrigatie van hun schrale en droge gronden. De trend was gezet, de veestapel groeide en graasde meer en meer op groene weiden. Waar eens de korenschoof stond en de aardappelen (smalend genoemd de zandjannen) werden verbouwd, ontstond een tuinbouwgebied met een jaarrond teelt van o.a. kolen, prei en diverse frisse gewassen. Ook de aspergewinning deed er zijn voordeel mee. Het in de zomer wat dor ogende landbouwgebied maakte plaats voor vruchtbare rendabele groenstroken.

Stan van Oevelen

De eeuwenoude verbindingsweg tussen Bergen op Zoom en Antwerpen is er nog steeds. Via dit verhaal wandelden we door haar verleden.

Volgende keer gaan we verder met:
cafeetjes op Calfven.

HET BELEG VAN WOENSDRECHT: HOE DE ZUIDWESTHOEK HAAR KINDERZIEL VERLOOR

door Joost Nelen, vanuit Bamako, Mali

Twintig jaar geleden kreeg een verder weinig bekende plek in Nederland opeens naamsbekendheid: Woensdrecht. Daar zou Nederland haar NAVO kernwapens stationeren. De eventuele plaatsing was al jaren inzet van verhitte debatten, die niet alleen de Tweede Kamer maar de hele Nederlandse samenleving spleet. Daar merkten ze in “Woensdrecht” in het algemeen weinig van, maar in één keer werd het dorp uit haar knikkebollend bestaan gerukt. De plek in kwestie was trouwens niet eens zozeer Woensdrecht, een gehucht op de scheiding van Brabants zand en Zeeuwse klei, maar betrof veel meer de hoger gelegen zanddorpen Hoogerheide en Huijbergen.

Waarom daar in de Zuidwesthoek? Er was natuurlijk de benodigde infrastructuur: een vliegveld, de Fokker fabriek. De drie dorpen waren altijd al een katholiek bastion geweest en het CDA had in alledrie al sinds jaar en dag het monopolie van de bestuurlijke macht. Tot slot lagen bij vele oudere mensen de nadagen van de oorlog in 1944 nog in geheugen. De Amerikanen genoten nog een reputatie van bevrijders. Hoogerheide en Huijbergen waren ook de geboorteplaatsen van mijn ouders. Het gros van mijn moeders familie woonde nog steeds in Hoogerheide en verscheidene Nelen hadden nooit Huijbergen verlaten. Mijn ouders wel, maar we gingen regelmatig terug naar de twee dorpen, ook toen ik het huis uit was en boven de rivieren studeerde. Bij ieder bezoek hoorde een wandeling of fietstocht in de omgeving. Vaak voerde het me langs het vliegveld, dat grensde aan het industrieterreintje tussen Hoogerheide en Huijbergen. Een sluipweg naar Huijbergen. Aan die kant zag je weinig van het vliegveld; het was vooral gras en de afscheiding was niet meer dan een reeks betonnen paaltjes waartussen verroest prikkeldraad hing. De bewaking door honden namen we met een korrel zout. Ingegraven betonnen bunkers herinnerden

ons aan de oorlog die ooit gewoed had. Ik vond die donkere holen spannend, doch veel leuker was het om dromerig naar de zweefvliegers te kijken, die aan die kant hun stek hadden.

Nu kreeg “Woensdrecht” een andere betekenis: het werd een plek waarvoor mijn vrienden en kennissen uit Wageningen zich begonnen te interesseren. Bij ons was het beeld over de Amerikanen op zijn zachtst gezegd wat genuanceerder dan van onze grootouders. Doch de weerstand tegen de plaatsing was eerder gebaseerd op sentiment van “genoeg is genoeg” over de gekte van de kernwapenwedloop, waaraan vooral de militair-industriële combine veel geld verdiende. De mededeling om “Woensdrecht” te gebruiken als opslagplaats voor dit soort wapens riep weerstand op in het hele land en zette het in één klap in het politieke strijdgewoel.

Na de aankondiging veranderde het aanzien snel. Het prikkeldraad om het vliegveld werd vervangen door dubbele rijen hekken, bewaking en militaire patrouilles. Tegenstanders richtten kampen rondom het vliegveld in, van waaruit protestacties gevoerd werden. Van rustige enclaves werden Hoogerheide en Huijbergen een strijdtterrein voor of tegen de plaatsing van kernwapens in Nederland. Ik keek het met gemengde gevoelens aan. En voor het eerst van mijn leven zou ik nu naar die plek gaan voor iets anders dan een ontspannen bezoek aan de familie.

Hoogtepunt in het verzet tegen de plaatsing was een grote blokkade van alle ingangen in het voorjaar van 1984, waarvoor veel mensen opgeroepen werden. Volk van allerlei pluimage gaf hieraan gehoor en kwam van alle uithoeken van Nederland: religieuze groeperingen, studenten, anarchistisch georiënteerde groepen uit de kraakbeweging, een mobiele gaarkeuken,

evenals minder georganiseerde, gewoon ongeruste burgers. Basiskamp was een verlaten fabrieksterrein aan de Antwerpsestraatweg, waaraan ook mijn oma en oom woonden. Het moet voor hen en de rest van de dorpingen een invasie der barbaren hebben geleken, behalve dat daartussen een paar van hun neven en nichten schuilgingen. Ik ben even gaan groeten bij de familie, maar voor de rest was ik er voor andere zaken. We zetten onze tent op het terrein op.

Het was net voorjaar geworden, met een vriendelijk zonnetje en voorafgaand aan de confrontatie was het moeilijk voor te stel-

len hoe grimmig het treffen zou worden.

Mijn groep uit Wageningen had een poort vlak bij Huijbergen, achteraf, zoals het hoort in de nimmer beschreven, maar zeker aanwezige

hiërarchie van de actiewereld; de eer van de hoofdpoot achter hotel "het Pannenhuis" ging naar de Randstad.

Ik herkende het stuk bij de achterafpoort nog als het stuk bos vlakbij de trimbaan. Om er te komen liepen mijn vrienden en ik op de overbekende weg langs de zuidoostkant van de vliegbasis, waar allang geen zweefvliegtuigen de lucht meer sierden. We hadden nu meer kans om helikopters te zien. Toen we wat boodschappen gingen doen in de woonwijk achter de Verlengde Duinstraat keken de mensen ons niet onvriendelijk, maar een beetje angstig aan. Of verbeeldde ik het me alleen maar? In ieder geval kon ik moeilijk zeggen dat ik vroeger ook wel in de wijk kwam – het was nu volslagen irrelevante informatie.

De eerste dag was er nog weinig aan de hand, in ieder geval bij onze poort. De sfeer was zelfs ontspannen en we geeuwend bij de provocaties van de "stillen", agenten in burger, die als doel hadden de grote raddraaiers eruit te vissen, mocht de pleuris uitbreken. Als dat te lang uitbleef, zorgde de stillen zelf voor de eerste stengooiers – het doel heiligt de middelen, nietwaar? Pas in de nacht barstte het geweld los. De politie had de blokkade een tijdje getolereerd, maar begon nu systematisch de poorten te ontruimen. Mensen liet zich passief wegslepen, maar als er harder verzet geboden werd, veege de Mobiele

Eenheid de zaak schoon met grof geweld. Om te beginnen bij de hoofdpoot, waar de meeste mensen verzameld waren en waar het meeste verzet was.

Onze poort was de volgende dag

aan de beurt. Tegen knuppels, paarden en traangas was weinig verweer te bieden.

Schoongeveegde ingangen werden iedere keer opnieuw geblokkeerd. En daarna ontruimd door de ME. Politie en actievoerders hadden beiden hun communicatiemiddelen en pendeldiensten naar de verschillende strijdtonelen. Zo werd er heel wat heen en weer gereden in Hoogerheide, Huijbergen en het bosgebied richting Bergen op Zoom door overvolle busjes waar meestal zwart geklede, grimmig kijkende mensen inzaten, of het nu politie of actievoerders betrof.

Dit ritueel duurde een paar dagen. Het moet voor de mensen van Hoogerheide schrikken zijn geweest om de antagonisten heen en weer te zien rijden en lopen, om de

Uit collectie van J.W.A. van Gastel

confrontaties te zien, om de dampen te snuiven, de sirenes te horen. Dat hadden ze in lange jaren niet meer meegemaakt. Het Pannenhuis bood een vreemde aanblik met een gonzende mengelmoes aan gasten op zoek naar drank en telefoon. De klandizie moet niettemin enorm zijn geweest.

Mijn vrienden en ik bleven onze poort bij de trimbaan trouw en we pendelden tussen het slaapkamp en de poort. Ik zocht de confrontaties niet op, ze kwamen vanzelf wel. We werden steeds verder op afstand gehouden. Ik had niet de illusie dat we dit beleg moesten of konden winnen en dat we dus per se tot geweld hoefden over te gaan – ook dat kwam vanzelf wel... Het ging me om een stevig politiek signaal van onvrede naar politiek Den Haag. Een gezonde burgerlijke ongehoorzaamheid, niet meer en niet minder.

Bovendien vond ik het om een of andere reden ongepast om in dit gebied hard van leer te trekken. Ik kende het van andere tijden en ik vond het vanuit dat perspectief misschien wel net zo vreemd als de Hoogerheidenaren zelf. Ik miste de pendeldienst nogal eens en onze poort was een heel eind weg, zodat ik heel wat afgewandeld heb en rond heb gekeken. Maar ik sliep en at op het fabrieksterrein en nimmer stopte ik bij de familie. De sfeer was er niet naar – ook binnen de Van Elzakkers en Nelens woedden verhitte debatten. De twee werelden hoorden even niet bij elkaar.

Ik bezocht mijn grootmoeder pas aan het einde van dit moderne “beleg” om te zeggen dat alles goed was met ons. Ook om wat spullen achter te laten zodat ik licht bepakt de eindmars naar Bergen op Zoom kon aanvangen, een tocht waarbij zich ook mensen hadden aangesloten die niet aan de blokkades konden of wilden meedoen. Ze maakte zich vreselijk ongerust en vond het vreselijk dat de familie zo gespleten was. Die uittocht was overigens een verstandige eindzet van de organisatoren om de men-

sen weg te leiden en om de druk van de ketel te halen. De politie vond het na vier dagen welletjes en liet weten het terrein te gaan ontruimen. Op deze manier werd een finale veldslag afgewimpeld, die heel Hoogerheide op zijn kop zou hebben gezet.

Inmiddels zijn we jaren verder. De kernwapens zijn nooit in “Woensdrecht” gekomen. Het waarom is bekend; welke rol het verzet in Nederland heeft gespeeld, is minder duidelijk aan te geven. Het heeft in ieder geval voor een breed gedragen bewustzijn over de gevaren van kernwapens én voor uitstel gezorgd, waardoor het besluit tot plaatsing kon worden achterhaald door de internationale, politieke powerplay. De debatten zijn geluwd en de mensen zijn tot elkaar gekomen. De dorpen zijn weer in hun kalme bestaan wedergekeerd. Het vliegveld biedt een rustige aanblik.

Maar ik vind het niet helemaal hetzelfde geworden. Het is alsof de drie dorpen in die jaren in één klap in de vaart der Nederlandse volkeren zijn gestoten. Een soort tijdskering die versneld is. De Fokker fabriek is inmiddels gesloten met het nodige tumult. Er is veel meer asfaltweg, minder bos. Het Antwerpse industriegebied glooit steeds duidelijker aan de horizon. Ik vraag me verder af of mensen aldaar, of in heel Nederland, vandaag de dag zich nog zo druk zouden maken om dergelijke kwesties, of het nu om “voor” of “tegen” gaat. Ik hoop van wel, maar ik betwijfel het. Ik kan het alleen van afstand bekijken, maar het lijkt in Nederland nu meer om “voor” of “tegen” bepaalde groepen mensen te gaan. Dergelijke polemieken is veel gevaarlijker en de wonden zijn veel moeilijker te helen.

Langs de sluipweg naar Huijbergen staan nog steeds de hekken. Die kunnen wat mij betreft weer weg. En de zweefvliegers in volle glorie weer terug.

Bij het prikkeldraad aan de Kooyweg

Dit beeld vergeet ik niet:
De regen valt in stromen
Aan flarden waaien onze dromen
Gelijk ons bevend lied.

Dit beeld vergeet ik niet:
Een zwart en nat stuk weiland
En in het prikkeldraad een weiland
van gelig stro, meer niet.

Dit beeld vergeet ik niet:
Heel even was ik daar verloren
Klein zaad in eindeloze voren
Heel even het geknakte riet.

Jan Mikkers, 24 maart 1984

Jan Mikkers (1911-1995) (kloosternaam: Martialis) was priester-kapucijn die soms deel uitmaakte van de Franciscaanse Vredeswacht.

In zijn dossier, dat berust in het archief van de kapucijnen te 's-Hertogenbosch, werd

o.a. dit gedicht aangetroffen.

Voorzover bekend is dit nooit eerder gepubliceerd.

Wij zijn de archivaris van de kapucijnen zeer erkentelijk voor zijn medewerking in deze.

Met dank aan: R.C.M. Jacobs uit Wouw

20 JAAR NA HET PLAATSINGSBESLUIT KRUISRAKETTEN WOENSDRECHT

door Peter Linssen

In november van dit jaar (2005) is het twintig jaar geleden dat de Nederlandse regering definitief besloot om akkoord te gaan met de plaatsing van 48 kruisraketten in Woensdrecht. Dit ondanks het brede verzet tegen dit besluit, dat manifest was geworden in grote landelijke demonstraties en in kleinschalige lokale acties van diverse vredesgroepen.

Het begint al in augustus 1977 met de IKV-campagne "Help de kernwapens de wereld uit, te beginnen met Nederland" en met het initiatief "Stop de neutronenbom". In december 1979 neemt dan de NAVO het zgn. "dubbelbesluit": 572 middellange afstandsraketten in West-Europa plaatsen en onderhandelen over "gelijkheid" op dit gebied. Politici en media beweren om het hardst dat het dus gaat om ofwel te plaatsen, ofwel door onderhandelingen die plaatsing overbodig te maken. Velen twijfelen aan de realiteitswaarde van de laatste toevoeging. Zij denken dat die er veeleer op gericht is om sommigen van de tegenstanders alsnog over de streep te trekken. Dat laatste lukt in Nederland niet zo best: als enig plaatsingsland vindt daar over het NAVO-besluit een stevige discussie vooraf plaats in het parlement.

Op 6 december 1979 zegt de Tweede Kamer "NEE", doordat ook tien CDA-"dissidenten" tegen stemmen. Als dan op 12 december de NAVO toch unaniem zijn besluit neemt, lijken de rapen gaar voor de regering-Van Agt. Na lang praten van de premier en van fractieleider Lubbers legt de Kamer zich erbij neer. Hun argument: in een voetnoot bij het NAVO-besluit is een Nederlands voorbehoud vastgelegd over de plaatsing in Nederland. Het definitieve akkoord met het NAVO-besluit kan zo een schijn van zes jaar uitstel meekrijgen.

Maar intussen breekt het verzet wel los. Op 21 november 1981 een massale demonstra-

tie op het Museumplein in Amsterdam. Zo'n 40% van de 400.000 aanwezigen demonstreert voor het eerst van hun leven (waaronder het gezin van ondergetekende). Daarna groeien diverse losse vredesgroeperingen en clubjes, door steeds meer samspraak en samenwerking, uit tot een grote vredesbeweging. Behalve IKV en Pax Christi protesteren ook andere kerkelijke voorhoedes als religieuzen, Franciscaanse samenwerking, Vrouwen voor Vrede. Wel ondervinden zij tegenstand in meer behoudende kringen. Politieke partijen (PvdA, klein links, deel van CDA; niet VVD, klein rechts en meerderheid van CDA) sluiten zich aan, evenals de vakbeweging FNV. Enkele gemeenteraden verklaren hun grondgebied "kernwapenvrij".

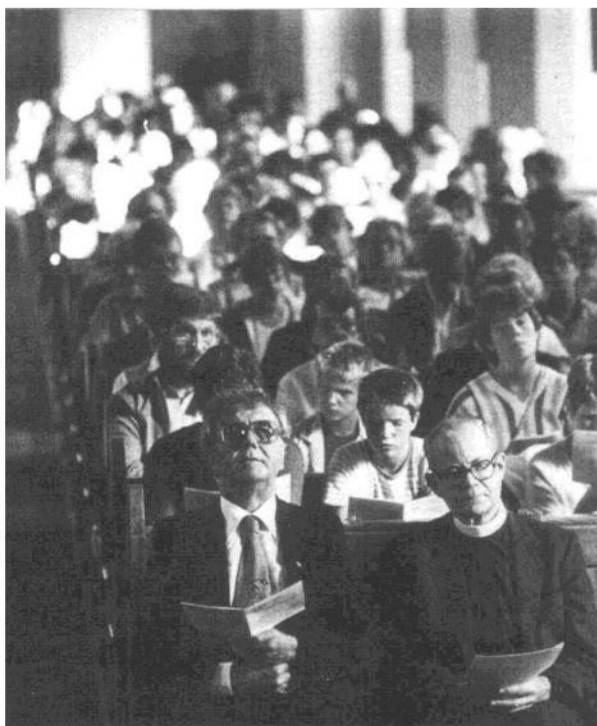
In Woensdrecht zelf wordt de verontrusting van de bevolking aangewakkerd door opgeklopte verhalen in de media en door de terechte zorg om de eigen toekomst, omdat door die kernraketten de eigen gemeente tot een belangrijk doelwit dreigt te worden in geval van een eventuele oorlog. Inwoners en maatschappelijke organisaties in Woensdrecht krijgen in de periode van 1983 tot 1987 bijzonder veel publieke belangstelling. Door de politiek, de media en de vredesbeweging wordt een relatief onbekend Brabants dorpje op de wereldkaart gezet.

In september 1983, in de vredesweek, wordt een grote vredesbijeenkomst gehouden op het terrein van O.L.V.-ter Duinen. Ter afsluiting van de vredesweek is er een kerkdienst in Hoogerheide waarbij bisschop Ernst en pater Alexander Fiévez, de pastoor van Hoogerheide/Woensdrecht, voorin zitten. (zie foto pagina 21)

Dan komt op 29 oktober 1983 de grote manifestatie in Den Haag. In sommige kringen van de vredesbeweging is er eerst wat twijfel of dat zo kort na de massale be-

toging in Amsterdam wel een succes kan worden. Die twijfel verdwijnt als in de loop van de dag de ramingen over het aantal demonstranten komen binnendruppelen. Uiteindelijk overtreft Den Haag met zijn 500.000 aanwezigen het eerdere succes van Amsterdam nog ruimschoots.

Het lokale verzet in Woensdrecht zelf komt dan echt op gang. Belangrijke groepen daarbij zijn:

* Vredesaktiekamp ("vakkers"), die het lang hebben volgehouden om, soms in barre omstandigheden, hun kamp in de nabijheid van de vliegbasis Woensdrecht op te slaan, ondanks herhaaldelijk weggagen en opbreken van het kamp door de ME.

* Vredesgroep Woensdrecht, lange tijd in een gastvrij huis in de Dorpsstraat van Woensdrecht, waar zij vóór- en tegenstanders welkom heten met informatie en lectuur.

* Franciscaanse Vredeswacht, in hun witte hessen met opdruk "Vrede en alle goeds", bekend door een dagelijkse stille tocht naar de vliegbasis Woensdrecht, waar zij dan hun

wake houden. Zij vinden huisvesting in een barak, daarna (eind '84) in een stacaravan. In december 1985 betrekken zij een huis aan de Wouwbaan.

Velen in het dorp hebben bewondering voor hun inzet en doorzettingsvermogen. Velen ook zien al die alternatievelingen toch niet zo zitten, zeker niet als ze van buiten het dorp komen. Een aanzienlijk deel van de bevolking is beroepsmatig werkzaam op de Vliegbasis en bij Fokker. Hun beroepsgroep, de werkgevers en de tegenstanders maken een eenvoudig standpunt in deze kwestie niet gemakkelijk. Zeker niet doordat de maatschappelijke discussie op school, in het gezin en op straat veel mensen aan het twijfelen heeft gebracht. Het dorp lijkt in relatief korte tijd te veranderen in een kamp van vóór- en tegenstanders van de kruisraketten. Het zijn echter niet de minsten die incidenteel hun steun verlenen aan de vredesactiviteiten. Zo gaat bisschop Ernst met een van de stille tochten mee met de Franciscaanse Vredeswachters en neemt hij deel aan de wake bij het prikkeldraad van de vliegbasis (zie foto pagina 22).

In november 1985 besluit dan de Nederlandse regering om actief medewerking te verlenen aan de plaatsing van de kruisraketten in Woensdrecht. Opluchting bij de voorstanders, grote teleurstelling bij de actiegroepen. Toch gaan deze door. De Franciscaanse Vredeswacht bijvoorbeeld houdt het vol tot 1988, als het door de wending in de geschiedenis niet meer nodig is.

Op 8 december 1987 tekenen Reagan en Gorbatsjov het INF-akkoord, waarmee beide kampen afzien van hun korte en middellange afstands-raketten. In 1988 wordt dit akkoord geratificeerd door het Amerikaanse Congres. De kruisraketten-kwestie toch door onderhandelingen opgelost! De maatschappelijke onrust in Woensdrecht verdwijnt gelukkig net zo snel als ze is gekomen.

Ironie van de geschiedenis: Ondertekening door Reagan, de president die de termen "war on terror" en "schurkenstaten" uitvond en die in felheid van oorlogstaal slechts voor Bush onderdeed! Dit na onderhandelingen op initiatief van Rusland, de staat waarvan iedereen in het Westen geloofde dat er niet mee te onderhandelen viel.

Ironie van de geschiedenis: Van het NAVO-dubbelbesluit (plaatsen of door onderhandelingen plaatsing overbodig maken) geloofde niemand in de tweede oplossing. En zie! In 1988 kunnen regeringsleiders van 1979 hun eventuele gewetensbezwaren vergeten als zij zich realiseren dat hun uitspraken van destijds meer bewaardheid zijn dan zij ooit hebben kunnen denken!

actiefste militaire bases van Nederland. Zonder de Amerikaanse investeringen was dit wellicht nooit gebeurd.

Ironie van de geschiedenis: De voorstanders van plaatsing zeiden dat het plaatsingsbesluit heeft bijgedragen tot de uiteindelijk goede afloop. De tegenstanders meenden dat meer eer toekomt aan de acties van de vredesbeweging. Het is de vraag of we ooit zullen weten wie van de twee gelijk heeft gehad. Maar wel hebben de jaren negentig ons een duidelijk inzicht gegeven in de zwakte van de voormalige Sovjet Unie. Er is dan ook weinig twijfel meer over wie van de twee het reële gevaar van die Sovjet Unie het best heeft ingeschat. Misschien kunnen we hier iets van leren voor vandaag: wel waakzaam zijn als

Ironie van de geschiedenis: De US Air Force bouwt zich voor 200 miljoen gulden een basis, waardoor de plaatselijke zweefvliegclub een prachtig zweefvliegveld kwijtraakt. Maar de slapende vliegbasis Woensdrecht van de jaren zeventig wordt in de jaren negentig een van de grootste en

het gaat om terrorisme, maar dat maakt het nog niet nodig om uit overdreven angst hele bevolkingsgroepen en hele religies in het beklaagdenbankje te zetten.

Met dank aan Niek van Essen voor zijn suggesties.

INBURGERING IN HOGERHEIDE

door C. Hartog

Omdat ik in verband met lange reistijden tussen mijn woonplaats St Maartensdijk en Hoogerheide, en als ik in de ploegendienst zat, dan in de nacht per fiets van Bergen op Zoom naar huis moest, vroeg ik aan mijn werkgever, het toenmalige Aviолanda, om een woning in de omgeving. Vijfenvoertig jaar geleden kregen wij in juli 1960 een huis in de Wouwbaan toegewezen, en kwam ik met mijn vrouw en zoontje naar Hoogerheide. Daar ik via mijn werk al tamelijk veel mensen uit Hoogerheide en Woensdrecht kende, was de overgang uit een Zeeuwse protestante gemeente naar een katholieke gemeenschap voor mij persoonlijk niet zo moeilijk. Daar ik een actief voetballer was, wilde ik dit in Hoogerheide ook gaan doen, maar daar voetbalde men op zondag, en in St Maartensdijk speelden wij altijd op zaterdag. Na een gesprek met mijn vrouw en haar de keus latend of ik op zaterdag bij Vrederust zou gaan voetballen of op zondag bij METO, koos zij voor het zondagvoetbal. Mijn collega Rinus Hendricx (de Lekke) zorgde via de toenmalige secretaris van METO, meester Weijs, dat mijn overschrijving bij de KNVB op tijd plaatsvond, zodat ik na mijn verhuizing bij de start van het nieuwe seizoen kon gaan voetballen. Mijn vrouw kende niemand in de buurt, maar toen zij de sleutel ging vragen bij de nieuwe bureu, de familie v.d.Vlies (Spaanse Japie), was het eerste contact gemaakt, daar de ontvangst heel vriendelijk was. En de andere bureu, de familie Somers, die daar tijdelijk woonden, deden er nog een schepje bovenop en samen maakten de bureu ons wegwijs in Hoogerheide. De melkboer, Frans van Geel, kwam aan de deur bezorgen en Frans Koolen bracht brood aan huis. Toen wij voor het inrichten van de woning gordijnrails nodig hadden, werd ik naar Timmermans in de Raadhuisstraat verwezen door de bureu, maar die kon ik alleen via een bruggetje en enkele loopplanken bereiken,

omdat de Raadhuisstraat heel diep uitgegraven was voor nieuwe riolering.

Begin augustus ging ik naar het sportpark om mijn eerste oefenwedstrijd voor METO te spelen en daar werd ik door een mijnheer met een grote sigaar in de mond ontvangen. Hij stelde zich voor als Jac van Hoek, voorzitter van METO, en bracht mij bij mijn ploeggenoten in de kleedkamer en stelde mij aan hen voor.

Mijn vrouw en ik hadden al vrij vlug door dat de Brabanders niet uit zichzelf naar je toekwamen, maar dat je zelf het contact met hen moest maken. En dan stonden ze ook voor je open. Als niet-katholiek was het soms wel even wennen en daar maakte ik kennis mee op mijn eerste jaarvergadering van METO bij "de Drop". Bij de opening van de vergadering gingen het bestuur en alle leden plotseling staan, sloegen een kruisje, en de voorzitter opende de jaarvergadering met een gebed. Na de pauze kwam er een geestelijk adviseur aan het woord. Na de vergadering kwam de kapelaan met een pilsje naar me toe en na een lang gesprek en nog een paar pilsjes bracht hij me naar Wouwbaan.

Om verder in te burgeren werd mijn vrouw lid van de gymclub "de Duintjes" en is dat zo gebleven tot die club door te weinig leden werd opgeheven, maar zodoende kende zij steeds meer mensen.

Ook kregen wij heel veel respect voor vele katholieke mensen, die door weer en wind, winter en zomer, elke zondag bij ons langs kwamen lopen en soms een enkele op de fiets, op weg naar de kerk. Maar we maakten ook kennis met voor onze begrippen onbegrijpelijke voorvallen, zoals een door rietschermen gescheiden zwembad in Bergen op Zoom, en jongens- en meisjesscholen. En toen onze zoon naar school moest, mocht hij niet naar de school vlak bij ons in buurt, omdat hij niet katholiek was. Hij kon alleen maar naar de Protestante Streekschool aan de Putseweg en dat was

niet dichtbij de Wouwbaan als je hem daar moest brengen. Ook waren kennissen heel erg verbaasd, toen wij op hun vraag hoe wij elkaar hadden leren kennen, antwoordden dat wij elkaar al kenden vanuit de schoolbanken op de lagere school, omdat wij naast elkaar in dezelfde bank hadden gezeten.

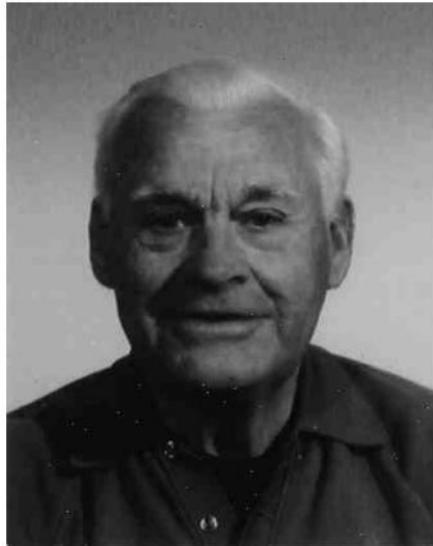
Stap voor stap veranderde er veel in de gemeenschap. Toen onze dochter naar school moest waren er al gemengde scholen, maar we hebben haar toch naar de school aan de Putseweg gedaan, omdat we onze zoon daar toch naar toe moesten brengen. De scholen gingen samenwerken en kinderen van de Protestante Streekschool gingen op bezoek bij de nonnen in het klooster, en onze dochter was daar helemaal weg van. Dit kwam ook omdat er veel dieren in de kloostertuin gehouden werden en de nonnen heel vriendelijk met de kinderen omgingen. Ze kwam op een dag thuis en riep: "Ik wil later non worden", maar daar is ze later op teruggekomen en is nu moeder van drie fijne dochters.

Na een goed jaar als lid van METO werd ik al door de "de Lekke" en Sjef van Oemert bij de jeugdafdeling betrokken. Langzaam aan namen Ad Speek en ik de leiding over van Lowie Geers. In de periode dat ik alles even alleen moest regelen voor de jeugdafdeling had ik nogal wat wensen en opmerkingen over het sportpark en die besprak ik dan met Jac van Hoek, niet wetende dat hij deel uitmaakte van de gemeenteraad. Maar daar kwam ik al spoedig achter. Na een paar maanden ging ik na mijn werk op de fiets om een paar bood-

schappen en daar werd ik in de Raadhuisstraat klem gereden door een auto. Voordat ik kon reageren kwam Jac van Hoek uit de auto en zei: "Zet je fiets hier maar even weg, want je gaat met mij mee naar de burgemeester". Eer ik besepte wat er allemaal gebeurde, gingen we het gemeentehuis binnen, Jac van Hoek deed een deur open en we stonden in de kamer van de burgemeester. Daar stelde hij mij voor aan burgemeester Hermans met de woorden: "Hier is de man die zoveel wensen en opmerkingen heeft over het sportpark". Ook dit zag ik als kennismaken met de gemeenschap. Zodoende werden we stap voor stap hier opgenomen, zeker doordat onze kinderen vriendjes en vriendinnetjes mee naar huis brachten. Mijn vrouw werd praktiserend lid van de EHBO en deed als zodanig dienst bij veel activiteiten in de gemeente en is nog steeds actief bij de jaarlijkse pleisteractie betrokken. Onze zoon ging voetballen bij METO en onze dochter deed mee aan wedstrijd zwemmen en waterpolo bij de zwemclub de ZWH, tot ze het huis uitgingen om te gaan studeren. Na mijn afscheid bij Fokker wegens pensioen en mijn afscheid als bestuurslid van METO, zijn we beiden hier en daar nog actief als vrijwilliger en we zijn ook

lid van de KBO. Naast ons vrijwilligerswerk fietsen wij veel in de omgeving of ergens anders in Nederland of België, wandelen we regelmatig en gaan elk jaar langlaufen in Oostenrijk.

Dat we al 45 jaar in Hoogerheide wonen heeft er ook toe bijgedragen dat wij ons er zo thuis voelen en dat wij Hoogerheide niet meer willen verlaten.

de heer C. Hartog

VROEGER!

door: Anonymus nostalgie van internet geplukt.....

Vroeger, ja vroeger.....

Vroeger komt sneller dan je lief is....

Dit is voor iedereen die voor 1980 geboren is. Als je na 1980 geboren bent, heeft dit niets met jou te maken.

De kinderen van tegenwoordig worden in de watten gelegd. Ben jij als kind opgegroeid in de 40er, 50er, 60er of 70er jaren, dan is het, terugkijkend, onvoorstelbaar, dat je zo lang hebt kunnen overleven!

Als kind zaten we in de auto zonder gordel en zonder airbags.

Onze bedjes waren geschilderd in prachtige kleuren met verf vol met lood en cadmium.

De medicijnflesjes uit de apotheek konden we gewoon open krijgen, net als overigens de fles met bleekmiddel. Deuren en ramen bedreigden continue onze vingertjes. Op de fiets hadden we nooit een helm op. We dronken water met de mond aan de kraan in plaats van uit een fles. We bouwden zeepkisten en kwamen er pas op de eerste rit, bergafwaarts, achter dat we geen rem hadden. Na enige verkeerde manoeuvres konden we daar prima mee omgaan.

's Morgens gingen we naar buiten om te spelen. We bleven de hele dag weg en moesten pas thuis zijn als de straatlantaarns aangingen. Niemand wist waar we waren en we hadden geen mobiele telefoon mee. We sneden ons, braken onze botten en tanden en er werd niemand voor aangeklaagd. Het waren gewoon ongelukjes en de enige die schuld had waren we zelf.

Kan jij je nog zgn."ontsporingen" herinneren? We hadden vechtpartijen en sloegen elkaar een blauw oog. Daar moesten we mee leven. Volwassenen interesseerden zich daar niet voor. We aten koekjes, brood dik met boerenboter besmeerd, dronken Cola en werden evengoed niet te dik. We dronken met vrienden uit dezelfde fles en niemand werd daar ziek van. We hadden

geen: Playstation, Nintendo, X-box, Videogames, 64 TV-zenders, Videofilm, Surround-Sound, een eigen TV, computer en Internet-chatrooms.

Wat wij hadden waren VRIENDEN.

We gingen gewoon naar buiten en daar kwamen we elkaar tegen.

We gingen naar hun huis en belden aan. Of we gingen soms gewoon naar binnen zonder aan te bellen. En dat zonder van te voren af te spreken en zonder dat onze ouders dat wisten. Niemand bracht ons en niemand haalde ons weer op...

Hoe was het in godsnaam mogelijk? We bedachten zelf spelletjes met stokken en tennisballen. We aten wurmen en die leefden niet voor altijd in onze magen verder.

Met de stokken prikten we elkaar bijna nooit in de ogen.

Met voetballen op straat mocht je alleen meedoen als je goed genoeg was.

Als je niet goed genoeg was, moest je met teleurstellingen om leren gaan.

Sommige kinderen waren niet zo goed op school als anderen.

Ze haalden onvoldoendes en bleven zitten. Dat leidde niet tot emotionele ouderavonden of zelfs tot veranderde prestatienormen. Soms hadden onze daden consequenties. Dat was logisch en daar kon zich niemand voor verstoppen. Als iemand van ons iets verbodens had gedaan, was het normaal, dat de ouders je er niet uithaalden. In tegendeel, ze waren het met de politie eens! Stel je voor! Onze generatie heeft vele probleemoplossers en uitvinders voortgebracht, die bereid zijn risico's te nemen. We hadden vrijheid, we verzaakten, we hadden succes en namen verantwoording. Met al die dingen konden we zeer goed omgaan.

Bij die generatie hoor jij ook. Wees blij dat je er bij was in die tijd van toen..

“KLEYN BERGEN (OP ZOOM)”

door Eugène Jansen

Inleiding

Een van de doktoren verzocht mij mee te denken over de naamgeving van het nieuwe gezondheidscentrum aan de Duinstraat. Toen kwam bij mij het toponiem “Kleyn Bergen” in gedachten. Sinds 1957, toen ik in Hoogerheide ben komen wonen, was dit toponiem mij bekend als de plaats waar jaarlijks de kermis stond opgesteld: het tegenwoordige Lucasplein. Oudere mensen vertelden mij dat Anna Pietrolie (familie Goossens) en de familie van Opdorp (Latjes) op Kleyn Bergen woonden.

Ver kon Kleyn Bergen niet verwijderd zijn van de plaats waar het gezondheidscentrum in aanbouw was.

Door Jack Ramaker, die als vrijwilliger in het Historisch Centrum te Bergen op Zoom o.a. notariële akten leest en deze met trefwoorden gereedmaakt voor plaatsing op het internet, was mij verteld dat hij “Bergen om Zoom” als hoeve gelegen in Woensdrecht was tegengekomen bij een verpachting in ongeveer 1814.

Bij onderzoek dacht ik direct dat het een schot in de roos was, want in 1814 kocht ene Willem van Ostaaïj de hoeve “Bergen op Zoom” gelegen in Woensdrecht.

Ik wist uit de kadastrale leggers uit 1832 dat Cornelis van Ostaaïj het hoeftje aan de Heistraat (nu Duinstraat) in bezit had. Dit is de pas gesloopte boerderij van Marinus v.d. Poel (Poesjes) hoek Duinstraat/Nijverheidsstraat.

De moeder van Rinus, Johanna van Ostaaïj, was de laatste telg uit het geslacht van Ostaaïj die op deze plaats boerde.

Voor de hoeve “Bergen op Zoom” noem ik Woensdrecht als gemeente, maar ter verduidelijking: de grensscheiding tussen Hoogerheide en Woensdrecht liep vóór 1830 ongeveer vanaf de ingang Onderstal, Wouwbaan, Kromstraat, Math.Wolffstraat en Van Mincklersweg richting Huijbergseweg. Alles ten noorden van deze lijn was Woensdrechts grondgebied.

In mijn gedachten werd de link gelegd tussen Willem van Ostaaïj die in 1814 “Kleyn Bergen op Zoom” pachtte en Cornelis van Ostaaïj die in 1832 de hoeve aan de tegenwoordige Duinstraat bezat.

Deze veronderstelling bracht mij aan het twijfelen omdat geen kort familieverband (vader, oom) kon worden aangetoond tussen Willem en Cornelis.

Dus verder zoeken in de buurt van het tegenwoordige Kleyn Bergen. Landmeter P.J.B.Adan tekent op een van de generale domeinkaarten in 1783 een boerderij ten oosten van de Bergsebaan (nu Raadhuisstraat) wat het enige gebouw was vanaf de Wouwbaan tot de Duinhoeve (ligt onder de Z. van Zoom kaart IV, zie pagina 30).

Uit het vervolg zal blijken dat deze boerderij/herberg de naamgever was van het toponiem Kleyn Bergen. (Deze naam zien we in vroegere tijden op verschillende manieren geschreven, zie ook p.34 en 35.)

De vroegste geschiedenis

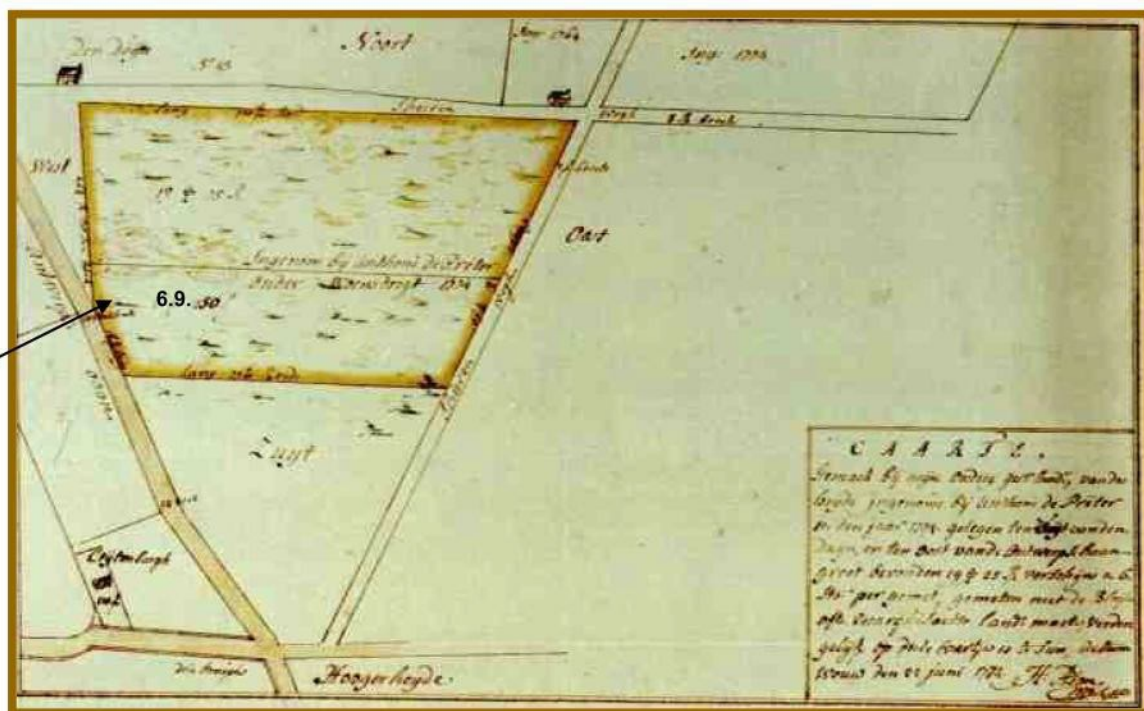
We beginnen in ongeveer 1750 met het gebied ten oosten van de Raadhuisstraat. Op kaart I van H.Adan (p. 27) zien we alleen nog maar de hoeve “Den Duyn” staan met wat gemeten grond die sinds 1682 al in cultuur is gebracht. Ten zuiden daarvan

liggen nog niet ontgonnen heidevelden met daarop de wip voor het schuttersgilde.

Ook ziet men de Bergsebaan naar het zuiden. Vanaf de Onderstal kijken we richting Calfven waar een negental boerderijen plus nog enkele huizen staan, wat dan het groot-

Kaart I - H. Adan ongeveer 1750 met de Duinhoeve

Kaart III - H. Adan 1774

In 1774 zal Anthonie de Präter de 6 zes gemet 250 roeden heide ontginnen wat later wordt aangemerkt als Kleyn Bergen. Bij de pijl zal enkele jaren later de herberg/hoeve gebouwd worden.

De Raadhuisstraat droeg toen de naam Antwerpse baan.

Linksboven de Duinhoeve en rechtsboven de hoeve van Van Ostaaij (Poesjes)

Linksonder de hoeve Creyenburgh op de plaats waar in de twintigste eeuw de boerderij van Simons (Den Uil) stond.

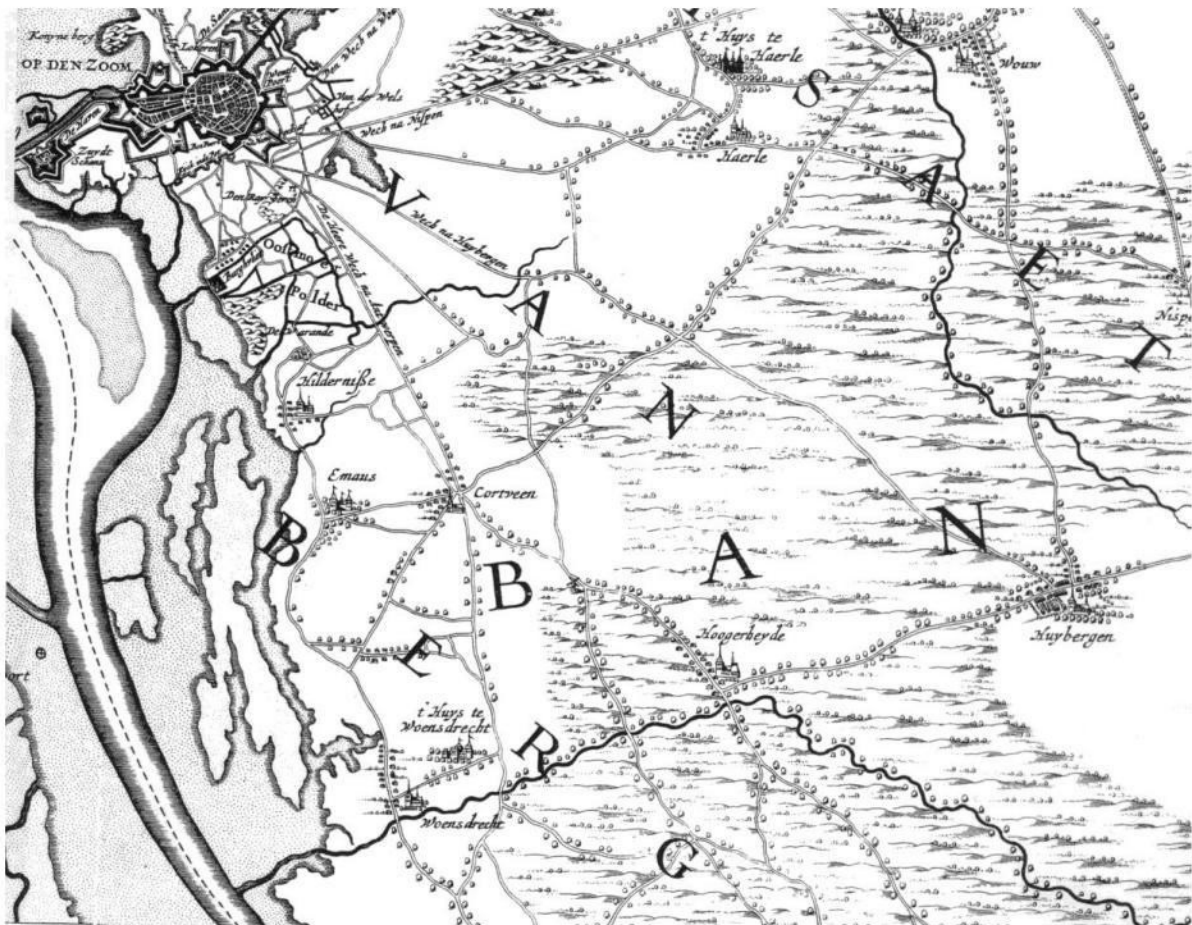
ste deel van de bewoning van Hoogerheide is.

De Bergsebaan die zijn weg vervolgt richting Putte – Antwerpen heeft al het stramien van de tegenwoordige Putseweg. (Krt II, zie hieronder)

Zeventiende-eeuwse kaarten van o.a. Nicolaas Visscher laten het heidegebied tussen Hoogerheide en Putte doorkruisen met enkele zandpaden die bij Hoogerheide en Putte weer samenkomen. Op losse zandige

plaatsen werd de weg wel eens versterkt met puin of wilgentenen, maar voor de rest moet de reiziger door zandwegen zijn weg zien te vervolgen.

Op kaart III van H. Adan uit 1774 (p.27) zien we rechtsboven het latere boerderijtje van Cornelis van Ostaaij al staan. De bij de hoeve horende grond is in 1764 ontgonnen. Linksonder de hoeve Crijtenburgh, later Simons (Den Uil), nu ter hoogte van het PTT-gebouw.

Kaart II - Fragment Visscher -Roman kaart ongeveer 1645 met zandwegen in het heide- en duingebied tussen Corteveen en Putte langs Hoogerheide een zandweg dat later de Bergsebaan zal worden.

Ontginning grond en bouw “Bergen op Zoom”

Op dezelfde kaart uit 1774 zien we de ontginning van de grond waarop de boerderij/herberg “Bergen op Zoom” zal verrijzen. De ontginning van de 6 gemet en 250 roeden wordt gedaan door Anthonie de

Präter. Het donkere gedeelte op de kaart grenst in het westen aan de Bergsebaan. In de noordwesthoek zal vóór 1783 de boerderij/herberg gebouwd worden. (Kaart IV onder de Z. van Zoom).

Een afspanning (herberg) aan de door-
gaande weg van Antwerpen naar Bergen
op Zoom is voor de reiziger een welkome
rustplaats. Men kan er overnachten, het
paard stallen, voeren of drenken. De reizi-
ger kan er zelf ook zijn dorst laven. Her-
bergen krijgen zo de naam van een grote
plaats waarnaar men op weg was, dan weet
de vreemdeling dat hij op het goede pad is.

Al kan men zich vergissen! Dat blijkt 5
september 1944 als een tankdivisie bij Ma-
riaheide (Kalmthout) bij café “Breda” aan
de Bredabaan aankomt en naar Londen te-
legrafeert dat men Breda (NL) heeft be-
reikt. Hier vindt men dat men ver genoeg is
doorgestoten en de opmars wordt gestopt.
Deze vergissing zal de oorzaak zijn dat de
Duitsers zich kunnen herstellen.

Overspel in “Bergen op Zoom”

We moeten tot 1792 wachten tot we meer
te weten komen van de herberg aan de
Bergsebaan. Adriaan van Rozendaal en
zijn vrouw Anna van Hooydonk leggen
dan verklaringen bij notaris Theodoor Jac
de Vos over hetgeen zij gehoord hebben
van Johanna Somers, de vrouw van Jan de
Blaaij, bewoners (pachters, herbergierster)
*van de Husinge en Herberge genaamt
“Bergen op Zoom” staande en gelegen
onder de Jurisdictie van de heerlijkheid
Woensdrecht digt bij Hogerheide.*

Adriaan van Rozendaal was volkswerver
voor de Edele Oostindische Compagnieën
voor de Kamer Zeeland te Middelburg en
wonende aan de Ossendrechtseweg te
Hoogerheide. Een volkswerver was iemand
in dienst van de VOC die personen pro-
beerde te ronselen om de overtocht te ma-
ken naar Oost-Indië in dienst van de Com-
pagnie. Als wapen droegen zij een sabel of
degen.

Adriaan verklaarde alle dagen een glas bier
te drinken of enig gelag te maken in de
herberg van Jan de Blaaij. Op een namid-
dag kwam hij in de gelagkamer in gesprek
met diens vrouw over het gerucht dat ging
over de vrouw van Carel Joseph Gies-
brechts. Giesbrechts was evenals Van Ro-
zendaal ook volkswerver bij de VOC.

De vrouw van Giesbrechts, Helena van de
Bergh, had tot 6 april ingewoond bij Jan de
Blaaij in “Bergen op Zoom”, maar was
toen naar Hoogerheide getrokken.

Het gerucht ging dat Helena het zou hou-
den met Johan Lodewijk Winkel, stadhou-

der van het drossaardambt. (Stadhouder
hier niet bedoeld als vertegenwoordiger
van een vorst, maar van een heer.)

Winkel was in het Zuidkwartier plaatsver-
vanger voor de drossaard (nu zou men
zeggen officier van justitie) die belast was
met de rechtspraak. Winkel hield in het
Zuidkwartier toezicht of alles volgens de
wetgeving gebeurde.

De vrouw van Jan van Blaaij, Johanna
Somers, had Van Rozendaal verteld dat zij
de stadhouder bezig had gezien met de
vrouw van Giesbrechts toen die nog bij
haar inwoonde in “Bergen op Zoom”.

Toen Van Rozendaal aandrong wat zij dan
wel gezien had, vertelde ze dat zij op zeke-
re dag het opkamertje in had willen gaan
en de deur opendoende zij de gemelde
stadhouder met de vrouw van Carel Gies-
brechts op bed zag liggen. Geschrokken
was ze teruggestapt, had de deur achter
zich dichtgetrokken en had er niet meer
over gepraat.

Of Johanna Somers een beetje bang was
geworden over hetgeen zij verteld had over
de escapade van de stadhouder weten we
niet, maar enkele weken later, als Van Ro-
zendaal weer in de gelagkamer zit met Jo-
hanna, de vrouw van De Blaaij, komt het
gesprek weer op de verhouding van Helena
met Winkel en zegt Johanna dat zij het niet
zo gezegd had.

Het zou volgens haar gebeurd zijn tijdens
de oogst van verleden jaar 1791.

Zij zou bezig geweest zijn in de schuur met
een kar graan te lossen en werd daarbij ge-

Kaart IV - H. Adan 1783

Bij de pijl is de herberg/hoeve Kleyn Bergen op Zoom ingetekend ten noorden de Duinhoeve, ten westen hoeve Crijtenburgh

holpen door een dochter van Gijsbrecht Huybrechts, wonende op "Den Duyn" (Duinhoeve) onder Woensdrecht. Toen zij op een gegeven moment door de achterdeur haar huis in wilde gaan zag zij Helena met een manspersoon en wel een heer aan zijn kleding te zien, op de trap op de moos staan. Zij verschoot hiervan zo dat ze de deur dichttrok en terugging naar het doch-

tertje van Huybrechts die op de korenwaggen zat te wachten.

Na daar enige tijd gezeten te hebben zei Johanna: "*Het kan me niet schelen. 't Is mijn huis, waarom zou ik niet naar binnen gaan*" en is toen met het meisje door diezelfde achterdeur haar huis in gelopen waar ze Helena en Winkel aan tafel zittend aantrof in de gemene kamer (vloer, gelagkamer) waar de tapperij gedaan werd.

De verklaring Anna van Hooydonk

De vrouw van Van Rozendaal, Anna van Hooydonk, legt ook nog een verklaring af. Zij vertelt dat als zij enige boodschappen moet doen in Bergen op Zoom of het naburige Woensdrecht zij bij het terugkeren altijd bij de herberg van De Blaaij langsgaat om enige verversing te gebruiken.

Op een namiddag, toen zij terugkwam van Woensdrecht, was ze weer in gesprek gekomen met de vrouw van Jan de Blaaij over Helena van de Bergh. Deze zei toen dat ze blij was dat het echtpaar Giesbrechts naar Hoogerheide was vertrokken en dat zij ze nog voor geen honderd gulden terug zou willen.

Ook wist zij te vertellen dat ze Winkel, die zij toen nog niet kende, en Helena op het opkamertje van haar huis had aangetroffen zonder daar enige bijzonderheden bij te voegen.

Anna van Hooydonk verklaarde dat ze elders Helena had gesproken en die zei toen dat *stadhouder Winkel zo 'n brave heer was* en hij haar, Helena van de Bergh, *heel veel goeds deed en zij nu en dan en ook haar kinderen een paar zestenhalven (geld) van hem kregen*.

Ook had Helena haar verteld dat Winkel gevraagd had om haar kamertje te zien, en dat zij daarover verlegen was omdat het zo klein was.

Ten slotte wist Anna van Hooydonk nog te vertellen dat ze een keer in "Bergen op Zoom" kwam en Anna van Oevelen, de vrouw van Cornelis van Opdorp, die ook inwoonden in de herberg van Jan de Blaaij,

stond te praten met Helena vd Bergh. Anna zei toen tegen Helena, die er vrij slordig uitzag: "*Foei Lena!*" Waarop Helena antwoordde: "*Wacht maar, straks komt mijn stadhouder en dan zal ik er veel beter uitzien. Ik ga mij kleden en mooi maken!*"

Anna van Oevelen zou hierover nog een aparte verklaring voor de notaris en getuigen moeten afleggen.

Anna, ook inwonend in een kamer bij Jan de Blaaij, tavernier in de *herberge genaamt "Bergen op Zoom"* verklaarde dat zij er van Woensdrechtse kermis 1790 tot Pasen 1791 had gewoond. In die tijd woonden volkswerver Giesbrechts en zijn vrouw Helena van de Bergh er ook.

Uit die tijd wist ze zich nog te herinneren dat een zeker persoon in het rood gekleed, te paard bij "Bergen op Zoom" aankwam, daar stilhield en haar vroeg of de vrouw van Carel Giesbrechts thuis was. Zij antwoordde toen dat Giesbrechts niet thuis was maar zijn vrouw wel.

Toen ze tegen Helena ging zeggen dat er een heer voor haar was zeide deze: "*Dat is de stadhouder. Zeg maar dat ik ziek ben.*" Terwijl mevrouw van Opdorp dit aan de stadhouder ging vertellen, hoorde deze een kind schreien en meende hij dat Helena wederom in het kraambéd lag. Hij vroeg dit aan Anna, waarop ze zei: "*Het is mijn kind.*" Winkel was toen weggereden. Voor de rest vertelde zij hetzelfde verhaal dat de vrouw van Jan de Blaaij (Johanna Somers) aan Adriaan van Rozendaal had verteld.

De verklaring van Anna van Oevelen eindigde ermee dat ze meermalen met de vrouw van Jan de Blaaij over het voornemde stel heeft zitten praten en lachen en dat de een tegen de ander zei dat “*de wagen niet regt ging*”. Dat is geen zuivere koffie zou men tegenwoordig zeggen.

Stadhouder Winkel, die zijn opspelende hormonen niet altijd goed in bedwang kon houden, wordt ook genoemd in 1791 te Putte.

Daar had Elizabeth de Bees, 22 jaar, dienstmeid in de herberg “de Roskam” last van de intimiteiten van de stadhouder. Zij moest van haar baas, de heer De Ram, het paard van Winkel aanpakken, op stal zetten en verzorgen. Bij deze gelegenheid werd ze door Winkel onder haar rokken gepakt en bij de borsten betast. Onder de woorden dat zij zo’n mooi meisje was, maakte hij de klep van zijn broek los en liet zijn mannelijkheid zien.

Meermalen werd zij lastig gevallen tot zij weigerde nog langer het paard te verzorgen en Winkel bij het eten te bedienen. Dat moest De Ram zelf maar doen. Bij nog meer verklaringen van Elizabeth de Bees komt Helena ook nog een keer op de propen. Uit de verklaring blijkt dat Helena van de Bergh vóór 1791 in Putte had gewoond. Maar op 9 mei 1792 als er een vergadering van de wethouders van Putte in de Roskam plaatsvindt is stadhouder Winkel ook aanwezig.

Die dag moet Helena van Woensdrecht gekomen zijn en zit achter de deur van de vergaderkamer op een kist, met een hengelkoffertje op haar schoot.

Verder uit de verklaring van de dienstmeid Elizabeth blijkt dat Winkel regelmatig de vergadering verliet om met Helena te vrijen. Elizabeth vertelt dat Winkel zijn hand in haar boezem stak. Lena vond dat goed en werd enigszins rood, waaruit de dienstmeid opmaakte dat zij ontwaard was geworden. We sluiten deze vroegste periode af met de bedenking dat het bovenvermelde voorval iets van alle tijden is en moeten Helena dankbaar zijn dat ze “Kleyn Bergen” al zo vroeg op de kaart heeft gezet. Toch zal er een vete ontstaan zijn tussen de twee volkswervers, want een jaar later loopt het uit op een vechtpartij bij de haven van Hinkelenoord bij de afvaart van een aangenomen persoon die getekend zou hebben voor de Zeeuwse VOC. (Zie “Akkoord zei.... van Putte”)

Uit het voorgaande is gebleken dat het een herberg/boerderij was aan de Bergsebaan. De gelagkamer wordt dan de gemene kamer of vloer genoemd (over de vloer komen). Er was plaats om te overnachten voor de reiziger gezien er in de periode 1790 – 1792 twee inwonende gezinnen waren: de families Giesbrechts en Van Opdorp.

Het boerenbedrijf werd er ook uitgeoefend; dat zien we aan het oogsten van koren in de schuur.

Mij valt op dat Jan de Blaaij als tavernier nooit in de bovengenoemde verklaringen wordt genoemd, noch bij de gebeurtenissen in het café noch die in de schuur. Of zou hij zelf ook getekend hebben voor het VOC?

Nieuwe bewoners in “Kleyn Bergen” ongeveer 1807

Jacobus Spancker-Morin is in 1807 eigenaar van de boerderij Kleyn Bergen op Zoom. Maar hoogstwaarschijnlijk was zijn vader, Barth Morin, vanaf het begin bezitter van de hoeve/herberg.

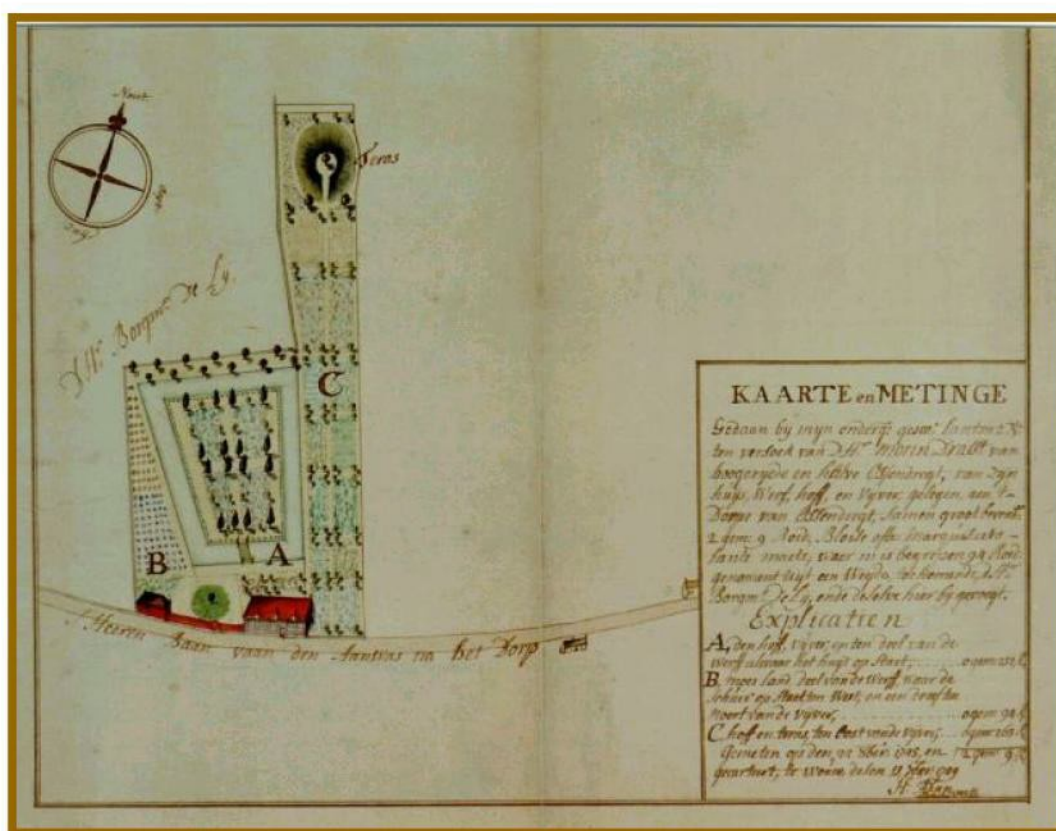
De Morin(s) waren in de 18^e eeuw mensen van aanzien in het Zuidkwartier. De groot-

vader van Jacobus, Theodoor Morin, was burgemeester van Bergen op Zoom, daarbij drossaard-secretaris van Ossendrecht.

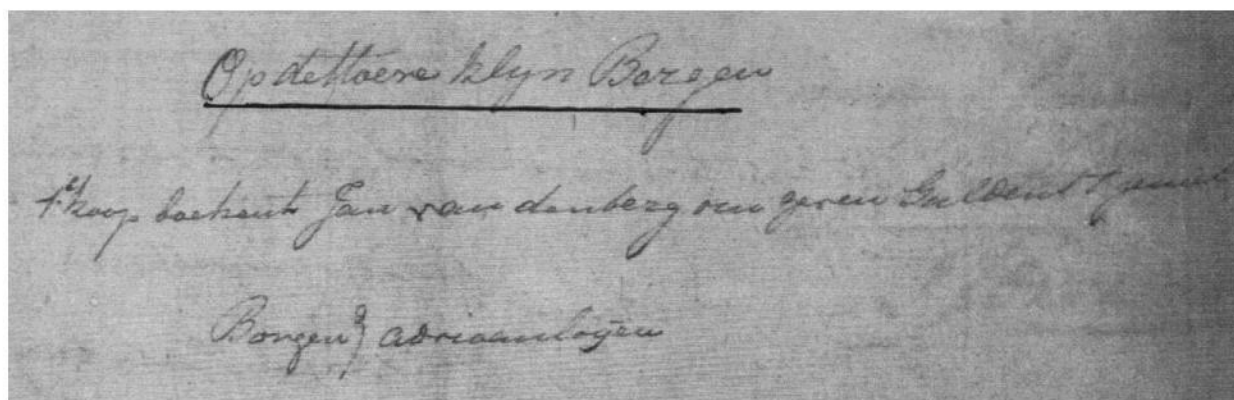
Hij was daar ook lid van de gereformeerde kerk, maar hij werd begraven in de Franse kerk in Bergen op Zoom.

18^e eeuwse olieverfschilderij waar met wat fantasie het gebied tussen rechts de herberg Bergen op Zoom en links op de achtergrond de duinhoeve in gezien kan worden. De herder van de Duinhoeve probeert zijn kudde schapen voor het naderend onweer binnen te krijgen.

Het prachtige huis met tuin van de grootgrondbezitter Jac Spranker-Morin aan de baan van de Aanwas naar het dorp Ossendrecht

Zijn zoon Barth Morin, die met Helena Elz. Spancker zou huwen, was o.a. ook secretaris van Ossendrecht. Hij woonde aan de Aanwas nr. 45 (nu Burg. Voetenstraat) in een prachtig huis. (Zie afbeelding p.33)

Hier werd in 1768 Jacobus geboren die als achternaam kreeg Spancker-Morin.

Na een eerste huwelijk met Anna Anosius zou hij in 1811 voor de tweede keer huwen met Maria Thoma, ook van goede huize, wiens broer advocaat en schepen was te Hoogerheide. Lang heeft Jac. Spancker-Morin niet meer van dit huwelijk kunnen genieten want hij sterft in november 1813, vijfenveertig jaar oud.

In leven was hij o.a. advocaat en rentmeester van Oud-Hinkelenoord en de Zuidpolder van Woensdrecht. Bij registratie na zijn dood had Jac. Morin voor 75.000 gulden aan bezittingen. Men zou denken dat dat niet zoveel is, maar de taxatie voor een gemet grond was 75 gulden.

Ruw geschat zou hij een bezit gehad heb-

ben van 1000 gemet grond. Bij deze taxaties krijgen voor de hoeve aan de Bergsebaan als naam "Bergen op Zoom" met 19 gemet grond tezamen getaxeerd op 1.431 gulden en 5 stuiver.

Over de herberg wordt niet meer gerept. Misschien had de gereformeerde Morin (zijn zoon was predikant te Halsteren) het niet zo op drankhuizen en heeft het tappen verboden. Maar dit weten we niet zeker. Bij een pachtcontract uit 1814 van de weduwe Morin-Thoma zien we de pachter van "Kleyn Bergen" n.l. Willem van Ostaij, komende uit Wouw. Willem was in 1802 in Wouw getrouwd met Joanna Rongers en zij hadden tot 1805 daar drie kinderen gekregen. Rond 1806 moeten zij naar Woensdrecht gekomen zijn om de boerderij "Kleyn Bergen" te pachten. Er worden daar tussen 1807 en 1812 nog drie kinderen geboren: Elizabeth, Maria en Govert.

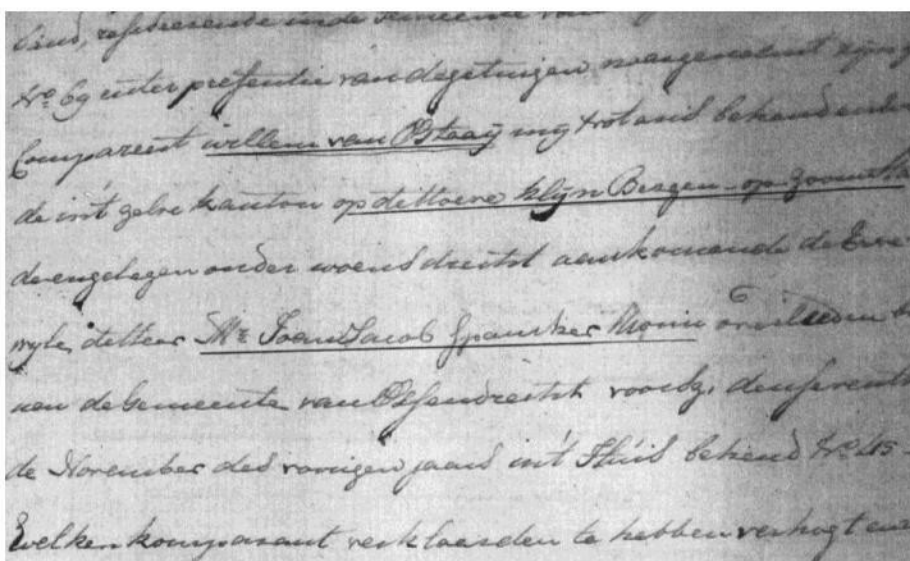
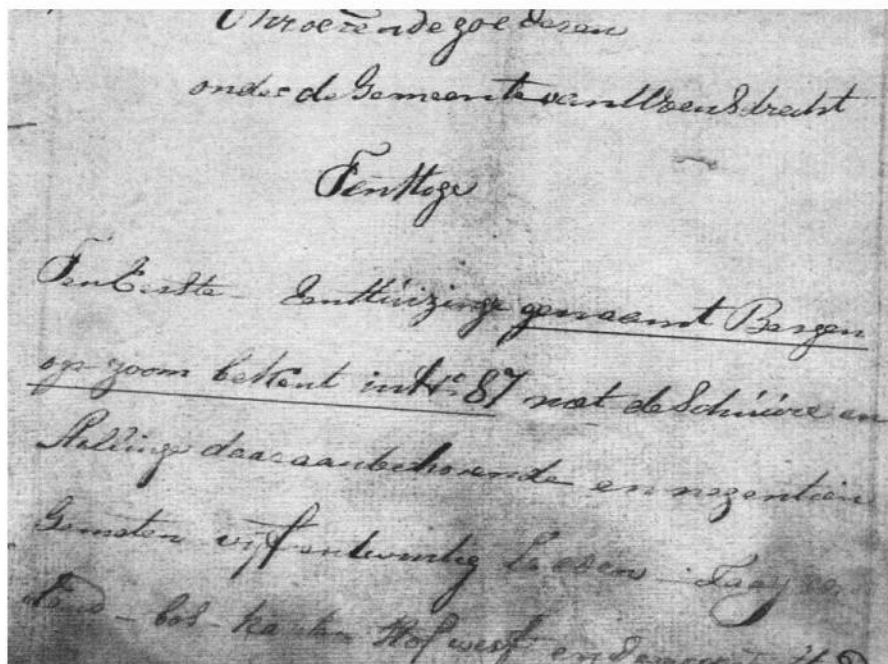
Hoe komt nou iemand uit Wouw ertoe om

Hande blaag: Savarniel woonende in de
Herberge genaamt Bergen Op Loom, staande
en gelegen Oudst. de Keerlijckheid Woensdrecht,
verwelket te gquidietie van den Queldaken Ge,
Strenger kees: Mrs. Tricolaas van der Loo,
borch Broffaard van het Liden. Queldaken
des Chargu Laats van Bergen Op Loom, ver,
klaarde de waarheid te Lijn

burgemeester van Wouw. De Bosson zal Van Ostaaij wel getipt hebben dat zijn zwager een hoeve te verpachten had in Woensdrecht.

Na de dood van Morin krijgt Willem van Ostaaïj in juli 1814 een nieuw pachtcontract voorgelegd. Er wordt verpacht een hoeve bestaande in Huysinge schuure, stallinge en verder timmeringe genaamt "Bergen op Zoom" en verder gronden gelegen in Woensdrecht en Hoogerheide. Ten hoge van Woensdrecht was dat aan de boerderij nr. 1, 6.7.8.5 blokjes zaagland, weide, hof en werve samen groot ongeveer 8 gemet. Dit is de grond die bij het grote huis op de kadastrale kaart van 1832 (kaart V, p. 38) de nummers 277-281 hebben.

Met grond in 't laag van Hoogerheide (Maagdenberg) en de Zuidpolder van Woensdrecht moest er tezamen toch 55 gemet beboerd worden door Willem en zijn vrouw Johanna.

Jaargang 29, 2006 nr. 01

We geven hieronder enkele conditiën (pachtvoorwaarden) die de pachter Willem van Ostaaij zal moeten respecteren.

- Hij mag geen weide scheuren (omploegen) of doorverhuren.
- Er mag geen stro dat op de hoeve gewassen (gegroeid) is van de hoeve af laten gaan.
- Na het laatste jaar pacht moet het stro op de hoeve blijven.
- Riet, alsook alle houtgewassen, bomen en plantagiën aan de landen of weg mag niet van de hoeve afgaan.
- Het vlaggen in de kanten of bossen wordt uitdrukkelijk verboden (men mocht dus geen humus onder de bomen van de *heer* uithalen).
- Materialen die nodig zijn voor reparatie van de gebouwen zal de pachter voor niets moeten aanhalen.
- Ook voor de geerden die hij zal moeten snijden om de strooien daken te dekken zal hij zonder er betaling voor te krijgen moeten zorgen.
- Het afval van stro en hout dat niet meer bruikbaar is, zal worden gedeeld.
- De glazen aan het huis zal de pachter moeten onderhouden en bij het einde van de pacht in goede staat opleveren.
- Het huis, schuur en timmeringe moet hij goed onderhouden en maken dat er geen brand ontstaat.
- De pachter moet zorgdragen zodat er geen brand ontstaat. Des avonds of bij ontij mag hij alleen met een gesloten lantaarn in de schuur, stal of op de zolder komen.
- In deze gebouwen mag hij geen “touback rooken” en als hierdoor brand zou komen moet de pachter zelf de kosten betalen.
- Ten slotte zal hij het zaailand loffelijk moeten banen, wieden en met goed zaad bezaaien. De weiden moeten vrijgehouden worden van stekels, biezen en ander vuiligheid. De sloten en heulen (onder de dammen) moeten regelmatig schoongemaakt worden.

Op de gronden in de Zuidpolder van Woensdrecht waar Willem van Ostaaij ook pachtte groeiden kwaliteitsproducten zoals tarwe.

Maar bij de verpachtingen, wat aannemingen waren voor het oogsten van de producten op het land in de zomer van 1814, zien we dat op de grond bij de hoeve Kleyne Bergen boekweit stond en op het kerkeland in Hoogerheide werd spurrie geoogst, wat toch minderwaardige gewassen waren. In 1792 hadden we gezien dat Johanna Somers koren aan het oogsten was, wat ook een gewas is wat op dit duinzand nog een beetje kon gedijen.

In het jaar 1814 van het nieuwe pachtcontract verkoopt Willem van Ostaaij zijn grannen in de schuur. Dit doet hij aan de eigenaresse mevrouw de weduwe Morin-Thoma via haar procuratiehouder Adrianus van Hulteren.

Was dit een gewoonte of stond hij met de pacht achter of was de dood van Jac Spancker-Morin de reden?

Willem verkoopt 5 gemet koren, 5 gemet tarwe, en riet. Dit graan zit getast in de schuur van Kleyn Bergen. Verder hetgeen nog op het land staat in de polder benevens de spurrie op het kerkeland.

Hij ontvangt hiervoor 400 gulden van de weduwe Morin-Thoma. Toch zal hij een gedeelte hiervan snel weer terug moeten betalen, want gelijktijdig tekent hij een nieuw pachtcontract voor drie jaar, tot 1818.

Die drie jaar pacht kosten Willem 1.000 gulden (52 gemet + de hoeve). Hij moet die met bamis 1 okt.) 1817 voldaan hebben en mag afbetalen met bedragen van 50 of 100 gulden. Het pachtcontract was afwijkend, want meestal liepen pachtovereenkomsten zeven jaar.

Boekweit en spurrie

Boekweit

We hebben gezien dat op het grondgebied van Kleyn Bergen Willem van Oostaij enkele gemeten boekweit en spurrie verpachtte.

Met verpachten bedoelde men het oogsten van deze gewassen, dat door buitenstaanders (arbeiders) werd gedaan in opdracht van de eigenaar (Morin). Dit werk werd openbaar aanbesteed en gegund aan degene die dit oogsten voor het laagste bedrag wilde doen.

Boekweit en spurrie waren gewassen die op de schrale, pas ontgonnen heide en bosgronden nog wilden groeien. Zo ook in het gebied van Kleyn Bergen.

Boekweit of in het dialect uit de Zuidwesthoek *boekert* genoemd was een graangewas, ook wel Franse tarwe genoemd. De bloei van de aren was paars en stond bekend als zeer honingrijk.

Al in de veertiende eeuw zou boekweit op de Brabantse en Kempense zandgronden worden verbouwd en schrijft men *“Boekwey wast op alderhande eerde en versmaedt geen en gront, hoe mager ende dor die oock mach wesen ende geheele ackers daarmede van verre staen en blinken al oft die met purper overdeekt waren.*

De vrucht van boekweit werd hier op allerlei wijze als voedsel genuttigd. Het maakte onderdeel van de ingrediënten bij het bier brouwen. In de negentiende en twintigste eeuw was in

onze streek de boekweitkoek bekend. *Met boekweitmeel van dezelve met melck oft water ende met boter, coecken te backen, die van de kinderen zeer begeert werden.*

Nog enkele wetenswaardigheden omtrent boekert:

Over iemand die tijd genoeg had werd gezegd *“Tijd genoeg laat zijn koren in 't veld en dorst zijnen boekweit met Bamis”*.

Boekweit wordt n.l. (in openlucht) gedorst op het einde van augustus, en dus zeker niet met Bamis (oktober). *Als de boekert gezaaid is en als ie op zolder ligt (d.i. gedorst) dan slaapt den boer gerust.*

Het was bekend dat de tijd van zaaïen tot dorsen 100 dagen duurde. Het dorsen werd onmiddellijk na rijp worden in open lucht gedaan op een dorslaken met behulp van vlegels.

Zelf herinner ik me in de paastijd nog het gezegde *“Ga doe we boekert verkopen?”* Waar men mee bedoelde of je de paasbiecht ging doen. Dit gezegde zou stammen uit de negentiende eeuw toen men niet zo dikwijls te biechten ging (alleen met Pasen) en boekert verkocht men meestal ook maar eenmaal per jaar. Of er een vergelijking is tussen boekert als een minderwaardig graangewas en slechte zonden die men bij de biecht kon inlossen tegen penitentie weet ik niet.

Spurrie

Evenals boekweit was spurrie een gewas dat gewonnen werd op lichte of pas ontgonnen zand- of heidegronden. Vanaf de veertiende eeuw tot in de twintigste eeuw werd dit voedergras voor koeien in Brabant en de Kempen verbouwd. In de negentiende eeuw werd spurrie als een zeer belangrijk voedsel aangezien. Het werd in de zomer of herfst gezaaid met het doel er zaad van te winnen of ze als groenvoeder te gebruiken.

Ook werd een spurrieveld afgeweïd door melkgevende koebeesten. Afgemaaid spurrie zou de eerste stalvoeding zijn geweest in de Nederlanden.

Spurrieboter was zeer gewaardeerd en gezocht op de markten van de Brabantse steden, vooral voor de inmaak en was een der rijkdommen

van de Kempense landbouw. Als de spurrie bloeide werd er door de bijen op gevlogen. Het spreekwoord *“Hij heeft een voorkomen als spurrie met mitskes”* doelt erop dat hij een net voorkomen had. (Spurrie groeide met mikskes).

Blazen en hijgen lijk 'n spurriekoei was iemand die werd vergeleken met een koe die zich trommeldik had gegeten aan de goede smaak van de spurrie.

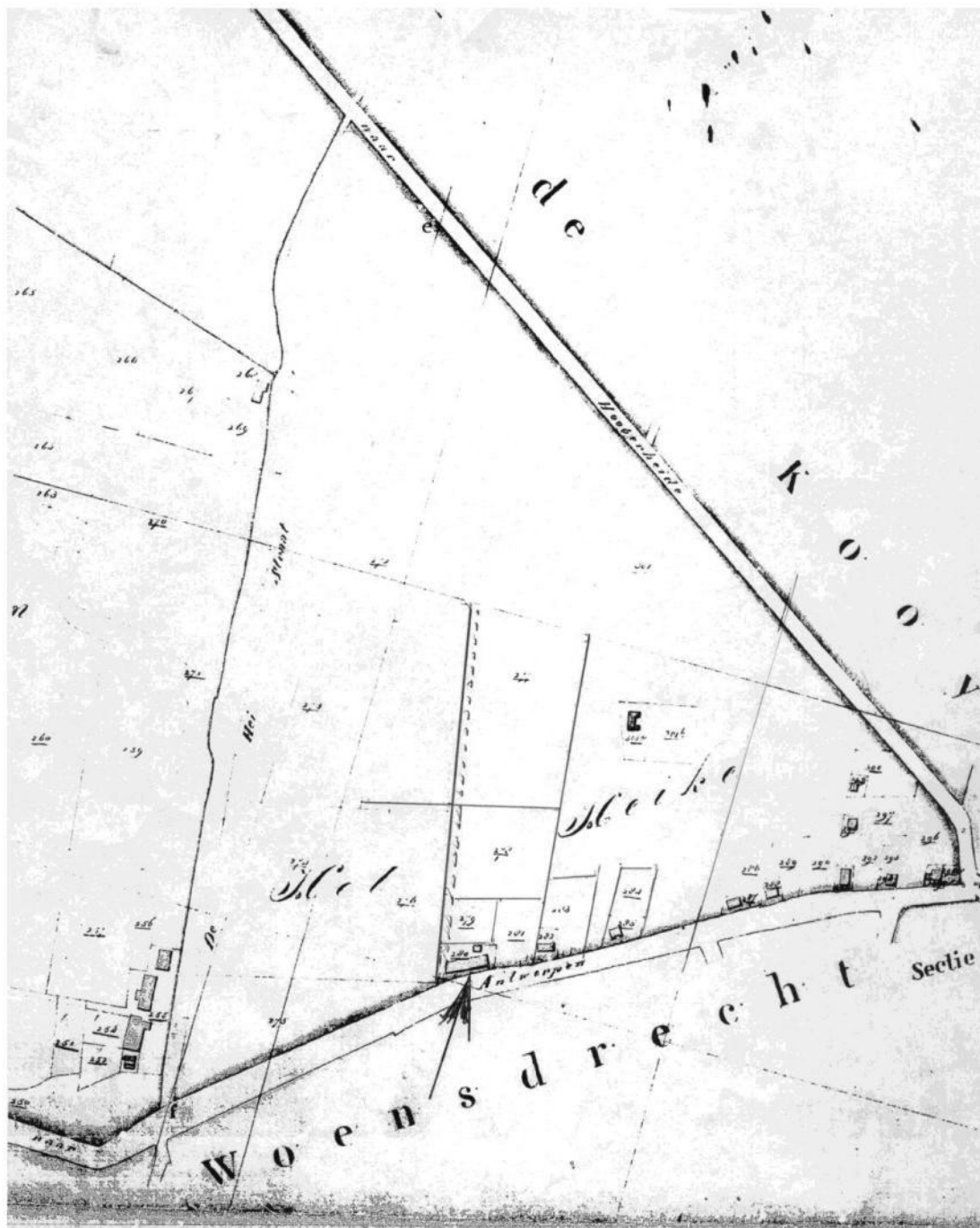
Tenslotte een *spurriebuik* of *spurrieweertje* was groeizaam weer met af en toe een buitje goed voor het kiemen en groeien voor de spurrie. Tot 1950 werd hier in de Zuidwesthoek nog spurrie verbouwd als koevoer maar alleen op schrale geestgronden.

Vele slechte (onvruchtbare) grond kan Willem voorzichtig gemaakt hebben en de pacht maar voor drie jaar aangegaan hebben.

Uit de genealogie van de familie Van Ostaaij blijkt dat Willem het niet zal volgehouden hebben aan de Bergsebaan te

Woensdrecht.

Moeder, vader Van Ostaaij en al hun kinderen zullen in de loop van de 19^e eeuw allemaal sterven in Wouw waar ze ook begraven worden. Dit wijst erop dat ze terug naar Wouw gegaan zijn.

*Kaart V - Kadastrale kaart 1832. Bij de pijl "Kleyn Bergen" (nr 280)
De nrs. 277-281 behoren bij de hoeve. Nr. 281 aan de weg (Raadhuisstraat) was een huisweike.
De stippellijn duidt op een voetpad (servituutpaadje) wat later de Flemingstraat zal worden.*

Nieuwe eigenaren

De weduwe Maria-Louisa Morin-Thoma, in 1814 nog maar 32 jaar oud, wonende in Ossendrecht, zal in 1816 veel van haar bezittingen in de Zuidwesthoek gaan verkopen.

In 1822 trouwt ze in Bergen op Zoom voor de tweede keer met Adr. van Perre, heer van Nieuwerveen en Wessinge. De hoeve Kleyn Bergen op Zoom met de grond daarbij behorende aan de Bergsebaan verkoopt zij aan haar zwager Johannes Cornelis de Bosson.

De Bosson was dus notaris, griffier en loco-burgemeester te Wouw.

In Hoogerheide had hij al wat bezittingen. De kavels grond nr. 272 – 276 die lagen tussen de Heistraat (nu Duinstraat) en Kleyn Bergen zal hij ook aankopen en toevoegen aan de hoeve Kleyn Bergen. Wanneer Willem van Ostaaij als pachter de hoeve heeft verlaten weten we niet precies. In de kadastrale legger van 1832 staat dat De Bosson de kavels en de hoeve in dat jaar verkoopt. Mogelijk is tot die tijd Van Ostaaij de pachter geweest.

De nieuwe eigenaar van Kleyn Bergen is Andreas Dingemans, dagloner uit Ossendrecht. Dingemans moet van arbeider boer geworden zijn. Hij zal zijn hoofd boven het duinzand kunnen houden hebben, want ruim 36 jaar later in 1869 verkoopt hij de hoeve aan Cornelis van de Bergh, landbouwer uit Woensdrecht. Vanaf het begin van de 17^e eeuw zie ik de Van de Berghen al in Hoogerheide en Woensdrecht wonen. Hij wist dus wat hij kocht. Of Dingemans en Van de Bergh nog getapt hebben kon ik niet vinden. We kunnen wel veronderstellen van wel, want in deze periode waren er veel dubbelberoepen waarvan er een meestal dat van herbergier was. Aan de doorgaande weg naar Bergen op Zoom was het een prima plaats om de dorst te laven. Bij de boerderij hadden ze maar 8 hectaren grond te beboeren. Het hele gebied droeg de naam 't Heike; hiervan waren de kavels 272 en 277 nog begroeid met hakhout, dus van landbouw was hier ook geen sprake. De kavels 276 en 281 (huiswei) waren weilandjes. Maar gezien hun grootte stelde het niet veel voor. Inkomsten uit bierverkoop zullen welkom geweest zijn.

1878 grote veranderingen

Als we de kadastrale kaarten van 1832 (kaart V) en 1885 (kaart VI, p. 39) vergelijken zien we dat de verdorping heeft toegeslagen ten oosten van de Bergsebaan (Raadhuisstraat).

Dit geldt ook voor het grondgebied van Kleyn Bergen. In 1878 verkoopt Cornelis van de Bergh de boerderij en de gronden.

De hoeve/herberg (nr. 280) die dan ongeveer 100 jaar oud is en op de kaart van 1885 (kaart VI) nog steeds wordt ingetekend als het lange gebouw van 1832, wordt verkocht aan Adriana de Jong. Zij komt van de Nederheide (Woensdrecht) en is in 1868 weduwe geworden na de dood van Antonie de Jong, bierbrouwer en boer. Zij moet plaats gemaakt hebben voor een van

haar tien kinderen, namelijk Jacobus, die de zaken op de Nederheide verder zal drijven. Deze Jacobus, die in 1869 getrouwd was met Maria Cath. Marens, koopt de twee landbouwpercelen nr. 277 en 278 uit het grondgebied van Kleyn Bergen (kaart V).

Op nr. 278 zullen later de woningen van Ludovicus Goossens (Anna Petrolie) en Van Opdorp (Latjes) gebouwd worden. (kaart VI nr. 1282 en 1283)

Op de Nederheide zal Jacobus in ongeveer 1909 opgevolgd worden door zijn zoon P. Ludovicus de Jong (Louwieke de Brouwer), die dat jaar trouwt met Rosalie Cath. v.d. Einden. (Zie ook Tijding 1996-3 art. van D.Adriaansen)

In Kleyn Bergen, waar de dan zestigjarige Adriana de Jong in 1878 gaat wonen, moet zij toch nog getapt hebben. Achter haar naam staat dan als beroep herbergierster.

Uit overlevering is me door Antoon Stuyts verteld dat zijn grootvader, herbergier in de Arend, zei dat de brouwer van de Nederheide (Jac. de Jong) regelmatig met paard en kar een vaatje bier bracht bij zijn moeder Adriana in Kleyn Bergen. In 1890 valt het doek voor de oude boerderij/herberg en wordt het gesloopt. Het jaar daarop vindt de herbouw plaats van een veel kleiner huisje.

Misschien is Adriana wel opgehouden met tappen. Wel blijft het tot 1900 in haar bezit en zal ze er nog wel gewoond hebben.

December 1900 gaat het huisje, dat we toch maar Kleyn Bergen zullen noemen, in de verkoop.

Het is een van de 28 bezittingen die Adriana en nog acht van haar kinderen openbaar

verkoopen (veilen). Uit deze akte blijkt dat twee van haar zonen, Jacobus te Woensdrecht en Hendricus te Halsteren, brouwer waren. Petr. Johannes was cichoreifabrikant te Ossendrecht, dochter Elizabeth Maas-de Jong was herbergierster (plaats: tandarts Van Geest). De eerste roep was in de herberg van Cornelis de Jong te Hoogerheide, de tweede roep /toewijzing in de herberg van Veraart (familie) in Woensdrecht.

De gecombineerde kopen 25 en 26, wat het huisje van Adriana en een tweede huisje onder dezelfde kap aan de Bergsebaan waren, worden voor 1.180 gulden gekocht door Cornelis Hoecks, postbode te Woensdrecht. Deze verklaarde te hebben gekocht koop 26 enz en koop 25 (het huisje) voor 600 gulden voor Petrus van der Heijden, arbeider uit Ossendrecht die ook op de koopdag aanwezig was.

Het huisje uiterst rechts van Adriana de Jong dat in 1900 wordt verkocht aan Petrus van der Heijden. Let op het zandpaadje over de tramrails (later Flemmingsstraat). Huisje links: herberg de Arend met mevrouw Maria L. Stuijts-Matheussen in de deuropening

Families Hoecks en Borremans

De splitsingen (nieuwe grensoverschrijdingen) na 1878 geven wel moeilijkheden om alles goed te volgen maar mijns inziens is de bebouwing op de huiswei als volgt verlopen:

Na de brand van het huis van Petrus van der Heijden in 1914 – waardoor ook het eraan vast gebouwde huisje van Hoecks veel geleden had – werden beide gesloopt en opnieuw opgebouwd.

Nadat het in de oorlog in 1944 kapotgeschoten is wordt het in 1946 herbouwd (ook het naastliggende huis Borremans). Johannes Cornelis Hoecks, steenfabriekarbeider, is in 1947 de eigenaar. Na weer een herbouw in 1954 gaat het over op de twee ongetrouwde dochters Isabella en Paulina Hoecks.

Na hun dood gaat het nog over naar verschillende eigenaren en kennen we het nu terug in het gesplitste pand met zuidelijk de bonbonnerie van mevrouw Stuyts.

Op een gedeelte van de huiswei en nog wat grond ten zuiden hiervan bouwt rond 1878 Petrus Johannes Marcus een of twee pandjes. Petrus, die bakker is, richt hier nog een

stoomgraanmolen op om zijn graan te malen.

1886 is het jaar waarin Petrus Johannes Borremans, koopman, in bezit komt van dit zuidelijk gedeelte van de oude huisweide.

Na zijn dood drijft zijn weduwe Johanna Borremans-Hoecks de zaak verder als winkelierster.

Het kinderloze echtpaar, waarvan de man de bijnaam droeg van “Precentje”, had een zaak opgebouwd die in de Zuidwesthoek bekend was op het gebied van textiel en kleding.

Toen de winkel overging via een legaat op zijn oomzegger in 1912 zat de winkel vol met koopwaar en zouden zij nog 80.000 gulden hebben nagelaten, wat een groot bedrag was in die periode.

Bekend uit die tijd was dat bij kermissen in Woensdrecht en Hoogerheide en bedevaarten zoals naar de H. Blasius te Woensdrecht de vrouwen uit de omstreken hier hun baaienrokken kochten.

De oomzegger en erfgenaam die na 1912 de zaken verder drijft aan Kleyn Bergen is Joh. Cornelis Borremans “Kees de Kam-

De grote winkel van de familie Borremans ± 1920

mer” die van beroep kleermaker was. Het in 1903 gebouwde pand was evenals het huis daarnaast van Hoecks in 1944 vernield en werd een jaar later herbouwd. Rond 1959 koopt Jan van de Ven het pand en het wordt kort daarna gesloopt.

In ongeveer 1963 komt er het modehuis (textiel) van Van der Ven voor in de plaats. Ook het huis van Frans Jansen ten noorden hiervan komt op het oude bezit van Borremans inclusief enkele meters van de familie Hoecks.

*De familie Borremans met dienstmeiden
Zittend links en rechts: het echtpaar Kees Borremans (De Kammer) en Louisa Huguens met hun zoon Fons. Tussenin Petronella Verbeek, vrouw van Precentje, Voor de tafel zoons Piet en Janus. Staand : Wies de Vreng x Schuurbijs, Marie de Vreng x Marcus en moeder Johanna Huguens x Fons (Dolly) de Vreng*

Petrus van der Heijden

Terug naar de plaats waar rond 1780 de herberg/hoeve “Bergen op Zoom” was gebouwd.

We verlieten Petrus van der Heijden “Pierre Host” bij zijn aankoop van het huisje in 1901. Hij kwam uit Ossendrecht en was getrouwd met Paulina Bril.

Zij zouden zes kinderen krijgen.

Buiten huis, erf en tuin had Pierre nog een weilandje van ruim een gemet in het gebied van Kleyn Bergen. Twee hectaren grond had hij in 1932 nog gekocht in de polder en in 1947 ontgint hij nog 1,5 ha heide in Hoogerheide die ook zijn bezit was.

Buiten wat boeren was hij ook een kleine veehandelaar. Dat was de reden dat hij wat stalling en een weiland aan huis had.

Pierre had zijn bijnaam Host (haast) te danken aan zijn levensstijl. Hij was altijd haastig. Hij stond bekend als zuinig. Toen zijn huisje in 1914 afbrandde stond Pierre met zijn handen omhoog op straat te schreeuwen dat hij zijn zak met geld kwijt was. De blussers hadden alles op straat gooid tijdens het blussen, waarbij zijn zak met f 1.800,-- -wat toen heel veel geld was- . Mevrouw Stuyts van de overkant had er zich over ontfermd en zo had Pierre in ieder geval zijn spaarcenten weer terug.

T A X A T I E - R A P P O R T

op verzoek van het gemeentebestuur van Woensdrecht, uitgebracht door de Centrale Commissie voor de Ontheffingsvergoedingen, Schiedamsevest 49f te Rotterdam, na ingewonnen advies van de deskundige J.B. Bruyninx te Roosendaal.

Opdrachtnummer: 1273.

Eigenaar: Wed. P. van der Heijden-Bril, Raadhuisstraat 37 te Hoogerheide, voor 8/14.
J.J.; M.C.; B.M.; E; M.A. en L.M. van der Heijden,
ieder voor 1/14.

Kadastrale aanduiding van het aan te kopen onroerende goed:
Gemeente Woensdrecht, sectie B no. 1478, groot 660 ca,
geheel aan te kopen.

Aanduiding van het overblijvende:

Een na de aankoop door de gemeente overblijvend gedeelte, dat tengevolge van de aankoop in verkoopwaarde zou kunnen dalen, is niet aanwezig.

Beschrijving van het aan te kopen onroerende goed:

Het door de gemeente aan te kopen perceel bestaat uit erf, ondergrond van opstallen, halve zandweg en moestuin, gelegen aan de oostzijde van de Raadhuisstraat, de hoofdstraat van Hoogerheide en een van de verbindingswegen met Antwerpen, en ten zuiden van een particuliere zandweg, plaatselijk bekend als Klein Bergen, welke weg van de Raadhuisstraat in oostelijke richting tot aan de Heistraat loopt.

Op het westelijke deel, aan de Raadhuisstraat gelegen, komt een van steen opgetrokken en met pannen gedekt woonhuis met aangebouwde veestalling voor, plaatselijk bekend als Raadhuisstraat 37.

Met uitzondering van de voorgevel, welke is vernieuwd, zijn de gevels opgetrokken van Belgische steen, in steenswerk zonder spouw en trekken enigszins vochtig op.

Het woongedeelte bevat een grote voorkamer, waarvan de houten vloer in matige staat verkeert, een kleinere voorkamer, welke vroeger als winkel in gebruik is geweest, een opkamer, waaronder een kelder met houten zoldering, een woonkeuken en een gang.

De vloeren van de kleine voorkamer, de keuken en de gang zijn met plavuizen belegd.

Op de zolder, welke met schaaldelen is beschoten, zijn met houten schotwerk provisorisch twee slaapkamertjes afgeschoten.

Het pand is niet aangesloten op gas- en waterleiding, maar wel van elektrisch licht voorzien.

In het stalgedeelte, dat niet meer als zodanig in gebruik is, ligt een klinkerbestrating en bevinden zich een gemetselde groep en voerbakken.

Tegen de zuidgevel van de stal is van steen een privaat opgetrokken, dat met pannen is gedekt en waarin een droog-closet is aangebracht.

Los van de hoofdbouw bevinden zich voorts aangebouwd tegen de zuidelijke belending een stenen bergschuur, waarin een kolenhok en een stenen varkenshok, beide met onbeschoten pannen bedekt.

Een deel van het achtererf is van een cement- en een klinkerbestrating voorzien.

Langs de noordgrens staat over een gedeelte een houten schutting, waarin een houten toegangspoortje en voor het overige een doornhaag.

Op het erf komt voorts nog een los houten konijnshok voor, dat evenwel volgens verklaring van de Wed. van der Heijden-Bril eigendom van een van de mede-eigenaren is.

De inhoud van de woning bedraagt + 270 m³, van de stal + 116 m³, van de bergschuur + 15 m³ en van het varkenshok + 6 m³.

Het perceel is opgenomen in een op 3 mei 1957 door de Raad van de gemeente Woensdrecht vastgesteld uitbreidingsplan in hoofdzaak, waarop de goedkeuring van Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant nog niet is verkregen en in welk plan de aan te kopen grond is bestemd voor straataanleg.

Eigen gebruik of huur:

Het door de gemeente aan te kopen onroerende goed is in gebruik bij de Wed. P. van der Heijden-Bril, eigenares voor 8/14, die als tegenprestatie voor het gebruik van de aandelen van de 6 mede-eigenaren, de lasten, onderhoudskosten en het risico draagt.

Verkoopwaarde van het aan te kopen onroerende goed:

Letende op de aard, de kwaliteit en de ligging van de grond, alsook op de ouderdom, de constructie en de onderhoudstoestand van de opstallen, begroot de Commissie de verkoopwaarde van het aan te kopen perceel op f. 6.500,--

In aanmerking nemende, dat de gemeente bereid is het gebruik van het aan te kopen perceel te laten voortduren tot de dood van de Wed. van der Heijden-Bril, en mede gelet op de hoge leeftijd van de bewoonster en de omstandigheid, dat zij het onderhavige pand reeds meer dan 40 jaren bewoont, acht de Commissie het niet aannemelijk, dat zij bij vrijwillige verkoop het pand vrij van huur zou opleveren, om daardoor een bepaald bedrag boven de verkoopwaarde van het pand te kunnen bedingen, zodat een vergoeding wegens vrije opleveringsmogelijkheid niet behoeft te worden toegekend.

Overige vergoedingen:

De gemeente heeft zich bereid verklaard om de Wed. P. van der Heijden-Bril, eigenares voor 8/14 en bewoonster van het aan te kopen pand, om niet het gebruik van het pand en de moestuin te laten tot haar dood.

Een vergoeding wegens verhuiskosten, inrichtingskosten, duurder wonen en het missen van de te eigen behoeve geëxploiteerde moestuin behoeft derhalve niet te worden toegekend.

RECAPITULATIE

Uit het vorenstaande volgt, dat de Commissie de bij aankoop door de gemeente toe te kennen schadeloosstelling begroot op:

Verkoopwaarde van het aan te kopen onroerende goed	f. 6.500,--
Overige vergoedingen	gene
Totaal van de toe te kennen schadeloosstelling	<u>f. 6.500,--</u>

vo/vk

Rotterdam,
CENTRALE COMMISSIE
voor de Onteigeningvergoedingen

Situatie rond 1930 - Huis rechts: het grote pand van de familie Borremans-Hugens. Daarnaast tweede huis familie Hoecks, derde huis rechts van de familie van der Heijden (Kleyn Bergen)

Buiten Pierre Host had hij nog de bijnaam 'de Blauwe', omdat de melk van zijn koetjes die hij verkocht, aangelengd zou zijn met water. De melk krijgt dan een blauwachtige kleur. Vandaar die naam.

In 1949 stierf Pierre; zijn vrouw bleef op die plaats wonen.

In 1957, toen zij al vrij oud was, startte de gemeente Woensdrecht een onteigeningsprocedure.

Om in het achterliggend gebied nieuwbouw te plegen moest men het smalle baantje (nu Flemingstraat) verbreden om het gebied Kleyn Bergen op de Raadhuisstraat te ontsluiten. Deze procedure was nog niet ten einde toen mevrouw Van der Heijden in 1959 stierf.

Het huis van Borremans kort voor de sloop ± 1955

De kinderen verkochten het huisje en grond voor 9000 gulden aan de gemeente. Zie taxatierapport pagina 44/45. Nadat men de grond die men nodig had voor de verbreding van de weg had gebruikt, zou men het huisje nog proberen te verhuren voor 5 gulden per week.

Of dit nog gebeurd is weten we niet maar in 1961 verkoopt de gemeente het huisje aan Frans Stuyts. Die bouwt er onder bepaalde scheidingsvoorwaarden het nieuwe pand waar de kapperszaak Zacharias in komt.

Nawoord

Waar Zacharias en zijn dochter nog steeds uw haar knippen, kon men in 1790 bij Jan de Blaaij en zijn vrouw Johanna Somers terecht om een pot bier te drinken en gelag te maken.

De afspanning "Bergen op Zoom" was toen nog het enige gebouw tussen Onderstal en Duinhoeve, waarvan de bewoners op de kleine stukjes ontgonnen heidegrond probeerden de kost te verdienen. Boekweit, koren en spurrie waren de producten die er voor moesten zorgen dat ze

hun pachtpenningen aan Sprancker-Morin konden afdragen.

Misschien wel goed dat stadhouder Winkel met zijn escapades in de Zuidwesthoek nog wat leven in de brouwerij bracht.

Men had ten minste wat om over te praten.

Bronnen uit R.H.C. te Bergen op Zoom:

Notarieel archief Theodoor de Vos

Kadastral Leggers Woensdrecht

Archief gemeente Woensdrecht

Genealogie W.v.Ostaij: Cees Cuperus, Wouw

Links waar nu de zaak van kapper Zacharias staat, was vroeger de afspanning Kleyn Bergen; daar waar Jan van der Ven zijn modehuis nu heeft, liepen vroeger de koeien in de huisweide: aan de Raadhuisstraat dus! Tijden veranderen.

Voormalig landgoed “Heirust” en enkele van zijn bewoners

door Frans Meeus

Het voormalig landgoed “Heirust”, gedeeltelijk in Ned. Putte en in België onder de gemeente Kalmthout gelegen, vormt tegenwoordig een geheel met het grootste gedeelte van “Le Pavillon” en het landgoed de “Putse Moer”, wat vroeger zelfstandig land-goederen waren. Het is verder aangelegd tussen ± 1876-1900 door de Belgische grootgrondbezitter Jan Klaas (Nikolaas) Cuperus (1842-1928). Deze kwam oorspronkelijk uit Friesland en baatte op de Suikerrui te Antwerpen de befaamde handelszaak Cuperus uit; hij dreef handel in koffie, thee, gember, Chinees porselein, enz. Hij heette eigenlijk De Kuyper, maar de Latijnse vorm van zijn naam vond hij beter klinken. Tot zijn klanten behoorde zelfs het Vaticaan. Die handelsbetrekkingen waren begonnen toen Mgr. Pecci, de latere paus Leo XIII, nuntius was te Brussel. Dat Cuperus en zijn firma niet van de minsten waren, blijkt uit het feit, dat bij de bouw van de Boerentoren in Antwerpen rekening gehouden werd met Jan Nikolaas.

Boerentoren 1931: Een monumentale trap bracht de bezoekers van de begane grond naar de eerste verdieping.

Daar bevond zich een ruime Chinese salon van de theefirma Cuperus, waar grote gekleurde vazen, draken, leeuwen, boeddhabeelden en stijlvolle lampen de bewondering van de gasten afdwongen.

Hier was het absoluut nodig de buitenpijlers aanmerkelijk te verzwaren, omdat steunpunten in het midden van de zaal om de 23

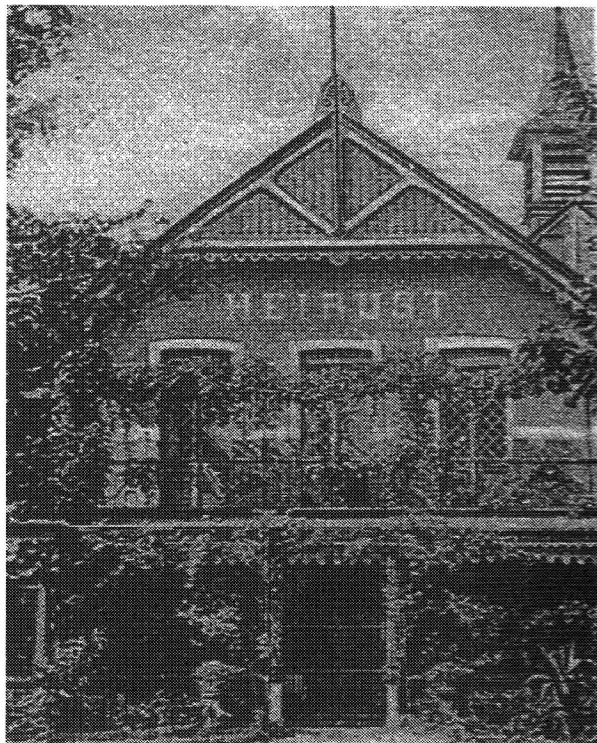
daarboven gelegen verdiepingen te schragen, de gaafheid van de tearoom zouden hebben geschaad.

De opbouw van het domein van Klaas Jan Cuperus is een voorbeeld van “be-wuste aankoop-politiek” uit verschillende bronnen. KJ Cuperus verschijnt in 1882 in de legger met een eigendom te Kalmthout van 1.05 ha. Tussen 1882 en 1910 weet hij dit bezit, onder Kalmthout, echter uit te breiden tot zo’n 97 ha, exclusief het gedeelte onder Putte, en dit uitsluitend via de aankoop bij een twaalfstal particulieren, waarvan het merendeel afkomstig uit Putte Stabroek, waaronder de eigenaars van het Ravenhof, enkele uit Antwerpen en slechts één Kalmthoutse landbouwer. “Heirust” bestaat voornamelijk uit rationeel verkavelde naalddhoutaanplantingen op gefixeerde stuifzandduinen, met ondergroei van rododendron, verder landbouwgronden en

een aantal oost-west getraceerde ontginningsslijnen, wegen met laanbeplanting, eik en berk, waarvan vele tot ver buiten het landgoed lopen. In het noorden nabij de Putse Moer relictten van veenontginning.

Verder zijn er een hoeve, landarbeiderswoningen, bouw- en graslanden in langgerekte percelen verdeeld. Een sterbos, aangelegd tussen 1767 en 1780 door jonker Johannes Josephus Moretus, eigenaar van het Ravenhof

onder Putte Stabroek. In 1998 is het houtbestand in het sterbos grotendeels gekapt,

Villa Heirust

een omwalde tuin met klassieke inrichting, tot vijvers omgevormde vennen en de gedeeltelijk kunstmatig verhoogde heuvel "Hoogenberg", eveneens het werk van Johannes Josephus Moretus, 40 m boven NAP, hoogste punt van West Brabant met zicht op de Schelde.

Op deze heuvel werd een uitkijktorentje geplaatst, de "Belvédère" waarvan enkele jaren geleden alleen de fundamenteën nog zichtbaar waren. Bij de oudere Putse bevolking was dit bekend onder de naam "het torentje van Cuperus". Er is eveneens een merkesteen als vast punt voor de Rijksdriehoeksmeting. Het geheel werd toen verbonden met twee lanen tot aan het "Raven-

hof" op meer dan een half uur gaans van elkaar. Thans kennen wij nog een van deze lanen als de Hogebergdreef.

Uitkijktoren op de Hoogenberg

Toen in 1877 de stad Antwerpen besliste om in het Nederlandse Putte een monument op te richten voor de aldaar begraven Jacob Jordaens, werd er een comité opgericht om dit te organiseren en te begeleiden. Secretaris was Nicolaas Cuperus, gemeenteraadslid te Antwerpen en voorzitter van de Liberale Van Maer-lantskring, de latere bezitter van het buitenverblijf "Heirust" te Nederlands Putte. Ook

François Lamorinière, eigenaar van "Le Pavillon", maakte deel uit van het comité; hij werd in Putte de buurman van Cuperus.

Standbeeld voor Cuperus in Antwerpen

Het staat in het Nachtegalenpark en op de sokkel staat gegrift "Mens sana in corpore sano" – "Een gezonde geest in een gezond lichaam". Het eert de man die aan de basis lag van de turnbeweging in Antwerpen en die in alle opzichten een pionier was voor de lichamelijke opvoeding in het algemeen. Zoals voor alle sporten kwamen de eerste beoefenaars uit het gegoede milieu, zeg maar de bezittende klasse, want bij de zogenaamde "werkmensen" was na hun dagtaak vaak geen energie meer over. In het jaar 1867 werd er een vereniging opgericht "voor het volk, door het volk" wat de sportbeoefening onder het "gewone" volk moest bevorderen. Initiatiefnemer was vooral Jan Nikolaas Cuperus. Toen hij in 1928 overleed op 86-jarige leeftijd, wat in die tijd een zeer hoge leeftijd was, kon men aannemen dat hij het bij het rechte eind

had wat turnen en fit blijven betrof. Het monument is een ontwerp van architect F. van den Heede en het beeldhouwwerk is van H. Pick.

De zoon van Klaas, Koen Cuperus, geboren in 1880, was in Putte en Kalmthout ook geen onbekende. Hij woonde in villa "De Buizerd" op de Putsesteenweg te Kalmthout. Deze villa, gebouwd tussen 1925-1930 door Klaas Cuperus, heette oorspronkelijk "Den Brouwier" en diende als buitenverblijf; de bouwheer stierf nog voor de villa af was. Na de dood van Klaas Cuperus vestigden zijn echtgenote Anna en zoon Koen zich er definitief. Zoon Koen was nog kleurrijker dan vader Jan Nikolaas. Koen studeerde in Antwerpen en Rotterdam. Zijn reizen door Europa en naar Palestina, Egypte en IJsland, waren een goede voedingsbron voor zijn vertellingen.

Als kunstsmid, een echte kunstenaar getuige zijn werkstukken, plant- en dierkundige, leefde hij teruggetrokken als “niet gewoon” en vooral ook als filosoof. Hij overleed in 1955, vijfenzeventig jaar oud. Het gebouw De Buizerd werd in het voorjaar van 2002 door de toenmalige eigenaar vanaf 1985, de Vlaamse Gemeenschap, gesloopt.

Op 14-07-1922 komt het landgoed in het bezit van een Belgische familie: Antoon Jaak Keteleer, geboren 14-06-1870 te Antwerpen, en zijn echtgenote Adèle Elisabeth Peeters, geboren te Antwerpen op 07-05-1870. Hij is kistenfabrikant te Antwerpen. Een van zijn werknemers aldaar is Cornelis Guns uit Putte, die gehuwd is met Louisa van Dooren afkomstig uit Kapellen. Haar ouders baten het café de Blokskesweg uit en Cornelis wordt boswachter op het landgoed; het is dan 1928-1929. Het echtpaar neemt er zijn intrek in een woning op een paar honderd meter van het landhuis gelegen. De afstand is zodanig dat zij de klok in het klokkentorentje van het landhuis kunnen horen luiden, wat een teken is voor Cornelis om zich daar aan te melden. Het is zoon Alfons Guns, de bekende Putse rijwielhandelaar, die met zichtbaar genoegen en goede herinneringen aan die tijd vertelt. Geboren en opgegroeid in de vrije natuur van het vroegere landgoed is hij nog regelmatig met de mountainbike op stap en in de bossen rond Putte te vinden. Het is verbazingwekkend welke details hij zich nog weet te herinneren, bijvoorbeeld dat een van de vijvers bij het landhuis het “klakske” genoemd werd en dat er vis en paling op zat; een andere vijver noemde de “fles” naar aanleiding van de vorm van het ven. Als knaap ging hij al alleen jagen in de bossen en mee “trakken” als er een drijfjacht georganiseerd werd. Meer van zijn herinneringen vinden we verder in deze beschrijving.

Met het begin van de Tweede Wereldoorlog wordt het anders zo

vredige landgoed verstoord, en natuurlijk niet alleen het landgoed. De eerste twee jaar van de wereldbrand zijn er Duitse soldaten in het landhuis ingekwartierd. Maar omdat zij vinden dat de ruimte te beperkt is, verhuizen ze naar het nabijgelegen Keienhof onder Kalmthout. Daarna wordt het landhuis tot aan het einde van de oorlog bewoond door paters met hun leerlingen, fraters genaamd. Zij hebben hun behuizing in Bergen op Zoom moeten afstaan aan Duitse militairen. Er wordt niet alleen onderwezen maar ook worden er op de cultuurgronden op het landgoed groenten verbouwd. Er komen zelfs koeien zodat er voor een groot deel in de eigen behoefte kan worden voorzien voor de groep die varieerde van 20 tot 25 personen. Het is voor de ingewijden ook duidelijk, maar gelukkig niet voor de Duitsers, dat niet alle fraters de bedoeling hebben om pater te worden: er zitten ook onderduikers tussen. De familie Ketelaars neemt dan tijdens de oorlog tijdelijk haar intrek op de hoeve die bij het landgoed behoort en die later bewoond en aangekocht wordt door de familie Karel van Looveren. De gebouwen zijn pal op de rijksgrens gelegen net onder Kalmthout tussen het Spiegelven of ook wel het Visserijke genoemd, en het Middelve. Op de rand van beide vennen staat een grenspaal; de rijksgrens loopt ongeveer 25 meter achter de hoevegebouwen. Typisch aan een daarvan was het klokkentorentje in het midden van het dak, dat bijna identiek was

Hoeve van Looveren

aan het torentje van het landhuis. Het Middelven is gelegen op het landgoed Zwaluwenhof en hier staat grenspaal nummer 255, deze aan de Spiegelvijver is een hardstenen tussenpaaltje. Tijdens de oorlog komt mevrouw Adèle Elisabeth Keteleer-Peeters om op 5 april 1943 bij een Brits bombardement op Mortsel, terwijl zij in een tram zit. Antoon Jaak Keteleer is de enige erfgenaam van het ganse domein.

De hoofdtoegang tot het domein was recht tegenover de Groene Wandeling, nu restaurant "De Kar", waar een dreef vertrekt die in rechte lijn naar de Hoogenberg loopt. Aan het begin van de dreef staan ook nog enkele boswachterswoningen die vroeger tot het domein behoorden. Aan grenspaal nummer 254 steekt de dreef de Belgisch Nederlandse grens over, waar na 500 meter links de boswachterswoning staat waar de familie Cornelis Guns tot ± 1952 gewoond en gewerkt heeft; nog 250 meter verder stond het landhuis Heirust. Door de eigenaar van het landgoed en ook sommige van zijn bezoekers, die deze weg met de auto aflegden, kreeg deze dreef al snel de bijnaam van autobaan. Voor de Tweede Wereldoorlog was de hoeve aan de Spiegelvijver verhuurd aan een zekere Rokah, die ook bedrijvig was in de houtindustrie. Deze gebruikte uiteraard de dreef ook, maar ging achter de boswachterswoning van de familie Guns linksaf het Visserijdreefje in. Deze dreef kreeg dan weer de bijnaam het Rokahstraatje.

Op 13 februari 1951 overlijdt eigenaar Keteleer en het domein gaat over op de erfgenamen. Dit zijn onder andere: Jan Jacobus Keteleer, Jacques van Vliet, Carolina Rosa Bosmans, Henrica Julia Malfliet en Maria Peeters.

Op 06 juli 1951 verkopen de erfgenamen het landgoed aan een zekere Ludovicus Lahou, houthandelaar, geboren te Diest op 06-03-1897. De akte wordt verleden bij notaris Cols. Deze nieuwe eigenaar had het blijkbaar snel gezien en na wat roofbouw gepleegd te hebben op het bomenbestand

stond het landgoed in 1952 alweer te koop. Op 04-02-1952 verkoopt Lahou 2 ha 90 a aan Fernand Peeters, die reeds een gedeelte, zijnde 7 ha 20 a, in zijn bezit had door de erfenis van Antoon Keteleer op 13-02-1951. De akte wordt eveneens verleden bij notaris Cols.

Het overige deel van het domein gaat naar de heer Jacques Meurisse, chocoladefabrikant te Antwerpen, die reeds het aanpalend domein de "Putse Moer", als tweede generatie, door onverdeeldheid in mede-eigendom had.

Het was Jacques Meurisse die het landhuis Heirust in 1952, jammer genoeg, liet afbreken en er een jachtpaviljoen in de plaats liet bouwen.

Op 18-01-1955 verkoopt Ferdinand Peeters, geboren te Antwerpen op 02-01-1904, zijn eigendom, 10ha 6a 90ca, aan Karel van Looveren, geboren te Brecht op 19-10-1902. De akte wordt verleden bij notaris De Bounge te Kalmthout.

Op 11-02-1981 verkoopt Karel van Looveren een groot deel van zijn eigendom aan Jacques Schoufour, die ook het naastgelegen landgoed "Zwaluwenhof" op 23-02-1978 verworven heeft.

In de beginjaren zeventig, als het gehele domein weer te koop komt, is het bankier Van Thillo die het gehele domein van Meurisse, dus inclusief de Putse Moer, aankoopt. Deze breidt stelselmatig zijn domein nog uit onder andere door de aankoop van het landgoed Le Pavillon. Het gedeelte van Looveren – Schoufour is op die manier ontkomen aan de expansiedrang van de Van Thillo's.

Het gehele landgoed valt binnen de grenzen van het grenspark de Zoom - Kalmthoutse Heide; het is privé-bezit en niet toegankelijk voor het publiek.

Bronnen: Alfons. Guns, Christine Rémont echtpaar Frans Theysen en Martha Verkuil, administratie van het kadaster, de registratie en de domeinen

~~~~~

D'R WAS 'S ...

door Jan Luysterburg / Jakke Lösterbörg, ook bekend als Jakke van de n'Ouwe Tol

... jêël lâânk gelêêje, in 'n lâând ier wèèd vedaon, 'n prinseske. D'r vaoder, de mach-tege kôôning, ad liever 'n jongeske gad. Kôôninge n'adde in dieje tèèd liever 'n manneleke trwôônopvolger. Têêge-worreg wit gimmêens mir waarom. 't Prinseske kreeg dan ok van d'r vaoder de naam Endrikske.

De klèene prinses Endrikske wier in de lwôôp van de jaore d'r vaoder z'ne n'wôôgappel. 't Was dan ok 'n lief meske. En toen ze uitèendeluk uitgepuuberd was en de leste mêêjêeters van d'r velleke waore verdweene, stong daor waorempel 'n waore schôônèèd, mêêj alles d'r op en d'r aon, vural aontrekkeleke rondinge op de goeje plekke.

Op 'ne zêêkere dag moes ze dan ok bij d'r vaoder komme. En ij sprook têêge d'r, op 'n twôôn die veul sirrejeuzer was as van te vurre:

“Lieve dochter, ôôver ennegte wêêke worde achttien jaor. Ge zijd 'n lieve, mwôôje, spontaone en intullegente prinses geworre. De Prievee en de Storrie ebbe jouw fôôtôôs al ôôver jêël de wêêreld versprijd. En uit alle uitoeke van de wêêreld strwôôme d'r al uuweluks-aonzoeke binne. 't Wor tan ok tèèd da ge gaot trouwe. Ge meu self oew keus maake. Mar ik vertrouw d'rop da ge 'n keus doet waor jêël ôôns bevolking tevrêêje oover kan zèèn. Ik eb naor alle geschikte kandiedaote oover jêël de wêêreld 'n uitnwôôdeging gestuurd. Op 't end van 't fjêêst verwaacht ik da g'owew keus bekend mokt.”

Prinses Endrikske was dur da sirrejeuze onderoud mittur vaoder jêêrst wel wa d'uit 't lwôôd geslooge. Ze ooverslikte d'r èège bekâânt in 't suukelaoje bolleke, da se zonder aareg van 'n as toetje gerêêdstaonde slagrwôômstaort afgaold ad en in d'r mond gestooke n'ad. Mar toen se van d'jêêrste schrik bekomme was, snapte ze da se 'n spannende verjaordag ging krèège. De spannendste de se oojt gad ad.

Waffur 'ne prins zou se kieze? Want da d't 'n prins wier, da stong as 'n paol bôôve waoter. Alle kandiedaote da waore ommes uuwbaore prinse. Mar ok in prinse zitte d'r veul verschille. Bekâânt net so veul as in echte mêense. Prinses Endrikske prakke-zêerde daoge n'aon 'n stuk. En èendeluk wies se wa se wouw. Ze moes mittere n'aonstaonde vent kunne lache en saome opgerômd zèèn. Daor kwââmde wèèd meej in 't lêêve. Toch sêêker aon 't of van de kôôning, waor 't in de reegel jêël netjes en plechteg, mar ok ontsettend saoj toegang. De prinses wies dan ok, da se aon iedere kandiedaot jêên en dezelfde vraog zou gaon stelle.

Uitèendeluk was 't zoowèèd. 't Was in 't pallèes 'n drukte van belang. D'r waore lange taofels gedekt om alle genôôjugde te vurzien van fjêêsteleke apkes en drâânkskes. Bediende n'en lakkije slipte volle en leege schaole n'af en aon. Tientalle prinse, dikkels in gezelschap van d'r favveriete ofdaomes, schreeje dur de fjêêstzaol. Ze mokte n'ier 'n protje, pakte daor 'n apke meej van de fjêêstdis, dronke n'n glaske en berijdde d'r èège inwendig vur op 't onderoud, da se sebiet zouwe n'ebbe meej prinses Endrikske, de prinses waor se al zoo veul mwôôie veraole ôôver gwôôrd adde.

En toen nôôm de mjêêst belangrijke gebeurtenis in 't lêêve van de prinses 'n aonvang. Swêês asse pontefekaol op de trwôôn van d'r vaoder moog sitte, kwaam d'n jêêrste prins z'n èège aon d'r prizzentêêre. En zêêker nie de minste. Wôôr mar wa t'ie te vertelle n'ad:

“Kôôninkleke Schwôônèèd, ik stel m'n èège n'aon oe vur

Ik sèèn de Prins van Laomedurrisdur

Ik sèèn in alle goeje diengers de beste

Ik lwôôp aaltij veurop en nwôôt as leste

Ik kan aon iedere vienger wel 10 prinsesse krèège

Om van al die aodeleke daomes mar te zwèège

MR

*Ik zeg oe dan ok onomwonne
'n Bêêtere as ikke krèède nwôôt gevonne."*

De prinses iew efkes d're mond, want ze was toch wel jêêl aarug onder d'n indruk. Mar toen stelde ze dapper d're vraag:

"Prins, ik dâânk oe vur oew mwôôie wôôrde. Mar kan 'r meej jouw ok gelache worre?"

De grwôôtsege prins keek 'r woedend aon. Ij voelde z'n èège vur 't lapke gouwe. In z'n kôôninkleke kruis gepakt. En da dur zoo'n klèèn vuil dienke op 'n vuste grwôôte trwôôn. Zonder nog 'n woord te zèège draojde n'ie z'n èège n'om en ij was mar 's weg.

Mar daor verscheen al de volgende kandiedaot. 'n Jêêl âander tiep, da saag se gelèèk. En da kon z'ok wel wôôre aon z'n sollesetaosietekst:

*"Ik ouw van al wa lekker is
Van drwôôge wèèn en malse vis
Van sappage poelies en wöst van 't pèèrd
Temaotesoep en ossestèèrt
Van raauwe peekes en gekokte prij
Meej al da lekkers zèèn ik jêêl blij
Van smorgus vroeg tot saovus laot
Wul ik da t'r iets lekkers op taofel staot
En al is da d'ammel nie so gezond
Ik wor daorvan wel lekker rond."*

En ok nou stelde de prinses d're vraag:

"Prins, ik dâânk oe vur oew mwôôie wôôrde. Mar kan 'r meej jouw ok gelache worre?"

De prins ôôverslikte z'n èège bekâânt in 'n stuk marsepèèn, dattie onder z'n vurdracht uit jêên van z'n zakke gaold ad en nou ostug oppeuzelde. Toen âântwoordde n'ie reezooluut: "Lache kunde nie opêête." En ij vertrok.

De derde kandiedaot zong wir 'n jêêl âander liedje. Taaregunt langsaom kwââm ie binne sloefe. En z'n sloome tekst was suuper kôrt:

*"Ok al wôôr ik tot de jêêl jêêl rèèke
Ik zèèn te lui om uit m'n wôôge te kèèke."*
Mjêêr kwââm 'r nie uit. En daorom kwââm de prinses wir mittere vraag:

"Prins, ik dâânk oe vur oew mwôôie wôôrde. Mar kan 'r meej jouw ok gelache worre?"

"Lache? Daor wor ik moej van", zêêj de prins en ij sloefte weg.

De vierde prins die z'n èège prizzentêerde deej 't artje van de prinses wel aarter kloppe, mar dan mjêêr van schrik en van schomte as van ontluikende liefde. Löster mar naor z'n veraol:

*"Ik zèèn de Prins van Tokkelok
Ik zèèn wa ge noemt 'n gèèle bok
Al wa d'n rok draogt is mèèn prwôôj
Of se nou ljêêluk is of mwôôj
Rot as 'n mispul of groen as gras
Ammaol komme z'in m'n kraom te pas
Gêêve ze mèèn de kââns 'ne kjêêr
Dan pak ik 'r zeuve of nog mjêêr
Agge nou wèès en verståândeg bent
Dan nimde mèèn, want ik zèèn 'n echte vent,"*

De prinses begon 'r waorchtig van te riere en ze vrôôg mêêj bêêvende stem:

"Prins, ik dâânk oe vur oew mwôôie wôôrde. Mar kan 'r meej jouw ok gelache worre?"

"Nie swêès", zêêj de prins. En ij gong.

De vevde prins stong wel jêêl wâânkêl op z'n bjêêne. Z'n veraol gaaf daor ok 'n duideleke verklaoring vur:

*"Ik zèèn de jongste Prins van Kuipe
Ik doen jêêl d'n dag niks as zuipe
Ik zèèn nwôôt mjêêr in m'n sas
As mêêj veul alkôl in m'n glas
En zoo naor 'n glas of tien
Dan gaon ik alles dubbelt zien
Dan voel ik m'n èège de kôôning te rèèk
Want dan drienk ik twêêj glaoze gelèèk."*

Eêgeluk oefde de prinses d're vraag nie mir te stelle. De prins was mêêj z'ne zatte kop impesâânt awwir dur 't durgat verdwêêne, op soek naor 't volgende glas. 't Was trouwus de vraag, of ie op de trwôôn jin of twêêj prinsesse gezien ad. Of meschien ad ie wel glad gin prinses gezien, wie zal 't zèège?

De zesde prins kwââm binne mêêj z'n neus in de lucht, azzof t'ie wouw ruuke of da

d'alles toch wel netjes gepoetst en geboend was. En da wouw ie inderdaod. Löster mar:

"Ik zèèn Prins Vaolentèèn van Petjes

Ik ouw van opgerömd en netjes

Ik wul da d'ieder meubel of apperaot

Aaltij glimmed in de boenwas staot

Gin krukske wul ik ergus zien

Of ik pak gelèèk m'n strèèkmesjien

Aljêên wa vlekkelwôôs is gladgestrêêke

Is wèèrd om dur mèn te worre bekêêke."

Zonder aarug was de prinses bij 't wôöre van dêêze n'ontboezeming zoo netjes môôgeluk gaon zitte. Zouw ze bij dêêze suuperprôôpere prins z'n goedkeuring kunnen wegdraoge? Wa dêêj 't 'r ok toe? Ze moes ommes d're vraog nog stelle:

"Prins, ik dâânk oe vur oew mwôôie wôôrde. Mar kan 'r meej jouw ok gelache worre?"

"Gelache?", riep de prins uit. "Netuurluk nie, daor krèède vouwe van in oew gezicht." En ij vertrok, mar swêês röste n'ie nog effekus mêêj z'ne vienger ôôver de bôôvekâânt van de deur, om te zien of taor gin stof op zaat.

Ok de zeuvende prins kon de prinses nie bekôôre. En da was lôôgies, wôôr mar:

"Ik zèèn Prins Pieter van Schraopendom

Iedere sent draoj ik wel tien kjêêre n'om

Da d'alles zoo duur is, is vur mèn 'n straf

Vur ellufuure gaon ik dan ok nie af

Ik rij ginne n'autoo, mar 'n ouwe fiets

En zonder kôrting kwôôp ik nwôôt iets

Krèège doen ik veul liever as kwôôpe

En volgus mèn edde gij ok geld mêêj wôôpe."

De prinses zêêj, da se geld genug ad. Mar ze ad ok 'n vraog:

"Prins, ik dâânk oe vur oew mwôôie wôôrde. Mar kan 'r meej jouw ok gelache worre?"

"Ammuuzement kost ok geld", âântwôôrdde de prins en ij gong.

En zoo verschêên d'n jêene prins naor d'n âândere vur de trwôôn van Prinses Endrikske. 'n Rij waor bekâânt gin end aon kwââm. Mar gin rij waor te prinses vrooluk

van wier. Intêêgedêêl. 't Lêêk wel of t'r gin sprôôkjesprinse mir bestonge.

Uure laoter was ok de leste prins vertrokke. Of toch nie, want d'r kwââm 'r nog jêëntje vrôôluk binne n'uppele. Wa d'n verschil mêêj al die âândere prinse! En wa d'n plezâante jonge vent was da! De prinses vroeg dan ok nuuwsgerig: "Zèède gij echt 'n prins?"

"'n Prins?!", lachte de jonge kèèrel. "Belnjêêt! Ik zèèn de schoenpoetser van 't pallèès. Ik poets iedere dag de schoene van de kôôninkleke femielie en van de ofdaomes. Ik eb aljêên mar 'n grapke n'uitgaold. In jêên van de gange van 't pallèès zaag ik 'n ladderzatte prins."

"Da mot de Prins van Kuipe gewiest zèèn", bedocht de prinses.

"En toen docht ik: ak nou dieje kèèrel 's uitklêêj, en ik verruil mèn klêêre mêêj tie van zèèn, wad 'n gezicht zal die dan opzette, attie strak wir nuchter wordt?"

De prinses oefde nie lâânk naor te denke. Ze gierde n't uit. En toen se wir wa bekomme was, zêêj se: "Gij meu tan de schoenpoetser zèèn, mar vur mèn zèède gij de prins van m'n drwôôme. Zoude gij nie mêêj mèn wulle trouwe?"

De schoenpoetser ad nie aljêên veul gevoel vur uumor, ij ad ok z'n wôôge zêêker nie in z'n zakke zitte. En z'n verstâând ok nie. Ij âântwôôrdde dan ok: "Prinses, ak jouw iedere dag zoo kan laote lache as vandaog, dan wul ik gèère saome mêêj jouw oud worre."

En zoo gebeurde n't ok. De prinses trouwde mêêj de prins van d'r keuze. En alle mêense in 't lâând waore n'entoezjast ôôver zöllieje leutege toekomstege kôôn-ing. 't Echtpaor lachte z'n èège iedere dag 'ne bult. Mar nie aljêên zöllie. Ok jêêl de kôôninkleke femielie en de ofdaomes, de lakkije en de dienstmeskes. En via 't zjoernaol laag jêêl de bevolking iedere dag wir dubbel.

En zoo lêêfde ze nog lâânk en gelukkig.

~~~~~

VAN VROEGER EN NU:

door Corné Brugman

Teloorgang van de stilte

Het is zondagmiddag. Het is droog en niet te warm voor de tijd van het jaar. Jan onze oude buurman is zojuist naar huis gegaan. We hebben samen koffie gedronken en zoals altijd ook een paar borreltjes. Ik voel me loom en heb zin om wat actiefs te ondernemen. Mijn vrouw heeft geen zin in een wandeling langs het Koepeltje en door de polder. Ik besluit daarom in de tuin te gaan werken. Lekker bezig zijn en te genieten van de stille zondagmiddag.

Nadat ik oude kleren heb aange trokken en mijn kruiwagen heb geladen met snoeischaar, hark en boomzaag, loop ik energiek de tuin in.

Wat liggen er een hoop bladeren op het gras. Ik ga ze lekker bijeenharken en op de mesthoop verzamelen. Dat is een goede aanvulling voor onze composthoop. Ook de berk, de eiken en de fruitbomen kunnen een onderhoudsbeurt gebruiken. Ik besluit er lekker tegen aan te gaan. Ik schat dat ik zo'n tien minuten gevallen blad aan het harken ben, als Kees onze jonge buurman me roept over onze schutting.

"Wat ben je nu toch aan het doen?" vraagt hij. Grijnzend toont hij me een - in zijn ogen - passend alternatief voor mijn blad-hark. Kees heeft een bladzuiger aangeschaft, op basis van een benzinemotor. "Das pas handig", vertelt hij me ongevraagd. Hij springt over de schutting, trekt werkhandschoenen aan en zet een hoofdtelefoon op zijn hoofd. Ik denk dat hij dat doet om naar "langs de lijn" te luisteren. Kees heeft altijd een radio aan als hij buiten is. Ik denk dat hij niet tegen stilte kan of aan sportuitzendingen verslaafd is. Kees volgt elke voetbalwedstrijd en ook zal hij elke denkbare wielerskoers nooit missen.

Voor ik iets kan zeggen heeft hij zijn nieuwe speeltje gestart: de superhandige bladzuiger. Een vreselijk lawaai is het gevolg. De benzinemotor giert op volle toeren en Kees schreeuwt me toe: "Das beter dan je in het zweet te werken met een hark, nietwaar?" Ik wil hem eigenlijk vertellen dat ik het juist zalig vind om lekker lichaamsbeweging te hebben en de stilte van de zondagmiddag te ervaren. Maar ik weet dat het onbegonnen werk is. Kees bedoelt het goed,

maar snapt niets van mijn belevingswereld. Waar ik het zalig vind om zelf allerlei dingen te doen, is Kees verslaafd aan technische oplossingen. Voor alles heeft hij een superapparaat, dat elke lichamelijke inspanning overbodig maakt. De bladzuiger draait intussen op volle toeren. Binnen de kortste keren is de opvangzak die aan het apparaat zit barstenvol met blad. Kees gooit de zak leeg in mijn kruiwagen en ik loop opgelucht naar mijn mesthoop achter in onze tuin. Het geluid van de superhandige bladzuiger is daar minder doordringend. Terwijl ik de kruiwagen leeg schep met mijn riek, kijk ik naar Kees die zichtbaar genietend mijn tuin bladvrij maakt. Ik zou met mijn bladhark, in een rustig tempo werkend, zeker anderhalf uur werk hebben gehad. Het wonder der techniek brult de stilte ongeveer 20 minuten uiteen. Maar dan is mijn gazon ook volkomen bladvrij. Kees kijkt me triomfantelijk aan. "Zo doe je dat tegenwoordig buurman! Snel en zonder inspanning." Even zie ik aan zijn ogen dat zijn aandacht wegvalt. Uit zijn oordoppen/hoofdtelefoon worden ongetwijfeld opmerkelijke sportfeiten gemeld die zijn aandacht vergen.

Ik wil Kees netjes bedanken voor de onverwachte hulp en hem vertellen dat ik nu lekker in alle stilte wil gaan snoeien. Het lijkt of hij mijn gedachten kan raden. Hij kijkt een beetje minderwaardig naar mijn snoeischaar en boomzaag. "Buurman" zegt hij, "ik zal je eens laten zien hoe we heel de tuin in een ogenblik aanpakken". Hij loopt onze tuin uit met de bladzuiger en komt nog geen tien minuten later alweer terug. Met een steekwagen vol apparatuur. Voor ik van verbazing ben bekomen, heeft Kees reeds zijn kettingzaag gestart. De bladzuiger die de nodige decibels aan geluid produceerde, wordt nu wat geluidsniveau betreft overtroffen. Een alles verscheurend lawaai komt uit dit Zweedse stuk techniek.

Kees begrijpt het, zonder dat ik iets moet aanwijzen. Hij loopt direct naar de verschillende bomen in onze tuin en zaagt zonder enige twijfel alle takken weg, die ik met mijn boomzaag ook had willen kortwieken. Ik schat dat hij in vijftien minuten mijn tuin rond is. "Nou buurman, wat denk je er van?" Kees heeft zijn hoofdtelefoon afgezet en ook de kettingzaag wordt stilgezet. "Ik denk dat we zo de nodige uren lichamelijke arbeid even snel hebben weten te voorkomen, nietwaar".

Ik stamel iets instemmends. Voel me overrompeld door zoveel ongevraagde hulp en verdoofd van het lawaai van de gillende motoren die mijn zondagmiddag zo onverwacht overheersten. Ik vraag Kees of hij misschien wat wil drinken. Een overbodige vraag natuurlijk. Kees lust altijd wel een Palmke. Ik haal een paar flesjes uit de garage en we proosten en drinken, zittend op een bankje achter in onze tuin.

Ik wil net gaan vertellen dat ik het heerlijk vind om van de stilte in mijn tuin te genieten, als plots vanaf het METO-veld via de geluidsinstallatie daar, muziek de stilte doorbreekt. De wind staat ongunstig, weet ik direct. Ik hou sowieso niet van André Hazes, maar zijn lied wordt dankzij de ongunstige windrichting duidelijk hoorbaar mijn tuin in gedragen. Tot overmaat van ramp lijkt Kees deze muziek nog mooi te

vinden ook. Eerst fluit hij zachtjes mee met de muziek, die vanaf het voetbalveld opdringerig onze tuin binnen valt. Maar dan zegt hij: "Gezellig zo! Niets wat ik mooier vind dan zulke muziek met een Palmke erbij". Ik begrijp de boodschap en haal een paar nieuwe flesjes uit de garage. Kees wijst naar zijn steekwagen. Onder een zeil staat nog een aanwinst. Ik voel de dreiging van nog een andere bron van herrie. Maar ik vraag niets, blij dat we onze biertjes nog leeg moeten drinken en dat we dat tenminste nog kunnen zonder een handig brullend apparaat. André Hazes is inmiddels op het METO-veld afgewisseld door Lee Towers, die de voetballers daar kennelijk moet opwarmen naar een overwinning. Kees heeft geen boodschap aan Lee Towers. Hij fluit dit lied niet mee.

Maar hij is wel onrustig. Snel wordt het tweede Palmke leeg gedronken en loopt hij naar zijn nog met een hoes bedekte aanschaf op de steekkar.

Ik vraag me af wat hij nog meer aan verrassingen heeft, die mijn lichaamsbeweging gaan beperken en mijn oren gaan belasten. Triomfantelijk verwijdt Kees de hoes en toont me een hakselaar. "Ja buurman" zegt hij, "nu gaan we seffens de afgezaagde takken even snel doen verdwijnen." Terwijl ik de takken overal uit de tuin aansleep, maakt Kees de hakselaar gebruiksklaar. Ook dit apparaat werkt op een duidelijk hoorbare benzinemotor. Vol trots vertelt Kees dat takken tot 8 cm doorsnee, zondermeer door dit apparaat worden verhakseld. Brullend gaat het apparaat over tot bewijsvoering. De ene tak na de andere verdwijnt super snel in de machine. In mijn kruiwagen worden de snippers opgevangen en ik mag de vers gemalen houtjes uitstrooien in de borders van onze tuin. Ik ben ervan overtuigd dat het werk nu gedaan is en dus ook het alles overstemmende lawaai. Maar nee, achter mijn rug heeft Kees alweer een ander apparaat, ook weer met benzinemotor gestart. Nu is het een professionele heggenschaar.

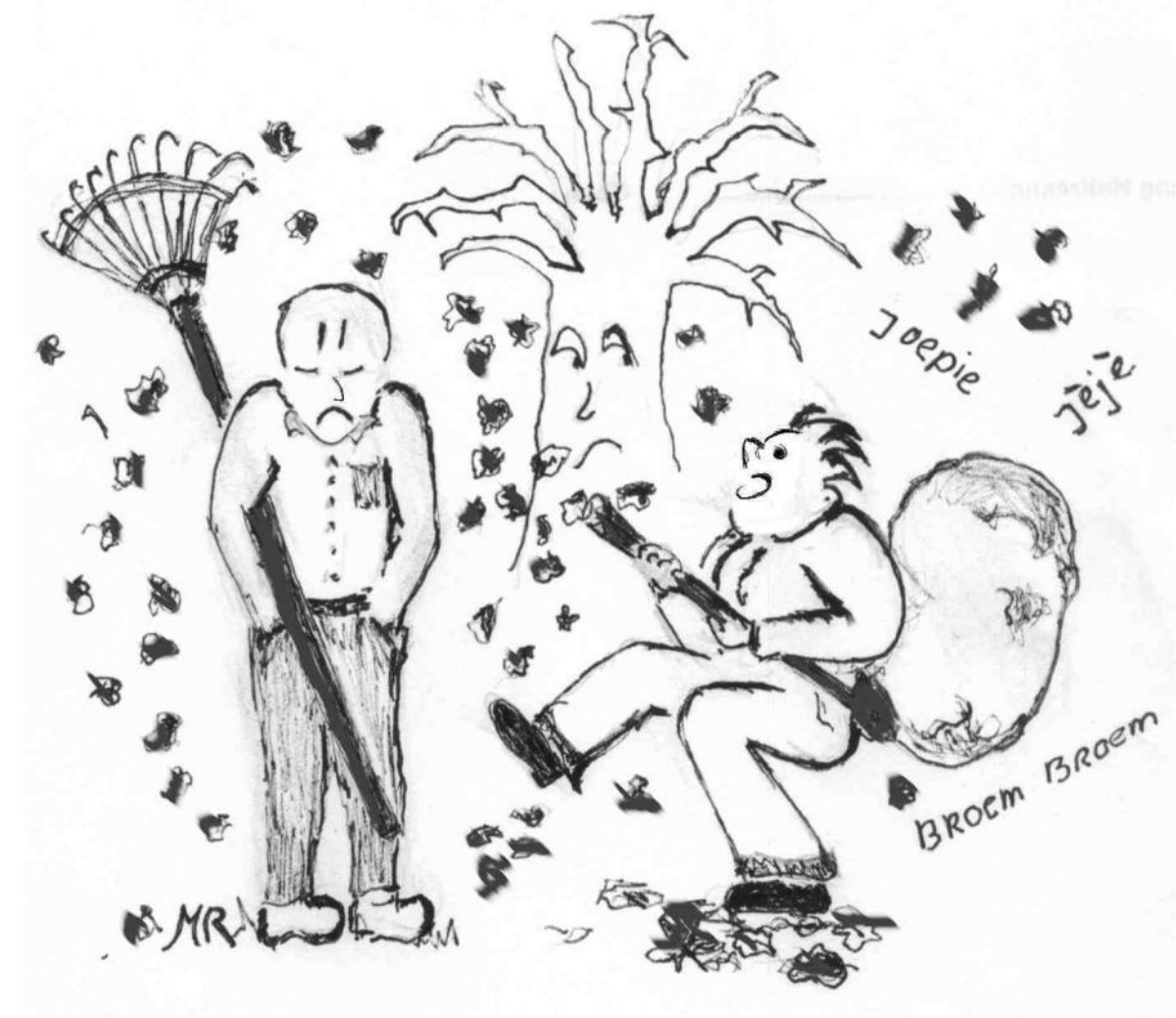
Voor ik mijn verwondering kenbaar kan maken, is hij al begonnen om onze conife-

ren heg te scheren. Tien minuten lang brult ook dit Zweedse hulpmiddel er op los, maar dan is onze heg zo glad als nooit te voren. Ik kan dit met mijn heggenschaar (die nog van mijn opa is geweest) niet evenaren. Ik bedank Kees voor ook deze ongevraagde burenhulp. Kees grijnst, zichtbaar blij dat hij lekker met al zijn speeltjes bezig mocht zijn in onze tuin. We besluiten er nog maar een Palmke op te drinken, als vergoeding aan Kees. Tien minuten later vertrekt hij met zijn herriemakers terug naar huis. Er is amper anderhalf uur verstreken sinds hij begon met zijn machines in onze tuin.

Ik veeg de laatste zichtbare restjes van zijn werkzaamheden op en kijk verbaasd – maar ook tevreden – rond in mijn tuin die nu helemaal is opgeruimd.

Terwijl ik de kruiwagen en mijn onge-

bruikte snoeischaar en boomzaag terug breng naar de schuur, komt Jan onze oude buurman nieuwsgierig kijken naar het resultaat van al het motorgeronk. “Dat hadden wij vroeger moeten hebben, zulke apparaten als die van Kees”, zegt hij. “Wij moesten alles met de hand doen en dat was verrekke hard werken”. Jan bedoelt niet het werk in zijn eigen tuin, maar het werk dat hij moest doen in de tijd dat hij boerenknecht was. Hij beklaagt zich graag over die periode. Zijn verhalen zijn niettemin altijd vervuld van een zekere weemoed, over die oude tijd. Ook al moest hij inderdaad alles toen met de hand doen. “‘t Is wat met al die apparaten van tegenwoordig, nietwaar?” Jan kijkt me aan op een wijze die geen kritiek duldt op onze hedendaagse verworvenheden. Terwijl hij normaal gesproken nooit iets moet hebben van inno-

vaties. De digitale revolutie is aan hem niet besteed. Maar hij is nu duidelijk wel erg onder de indruk van de gereedschappen die Kees zojuist in mijn tuin gebruikte.

We gaan op ons terras zitten en we kijken een poos zwijgend naar de opgepoetste tuin. Dan zeg ik: "Vroeger moest je wel hard werken, maar het was tenminste wel altijd stil". Jan vraagt wat ik precies bedoel. Ik zeg dat al die apparaten die we vandaag de dag hebben en die ook altijd in het weekend gebruikt worden door de mensen in onze buurt, allemaal erg lawaaiig zijn. Dat er dus altijd overal hoorbaar, wel iemand ergens bezig is.

"Ja", zegt Jan, "dat was vroeger inderdaad anders. Toen hadden we niet zulke apparaten. Maar we hadden ook heel andere tuinen, die bovendien minder intensief werden onderhouden. Onze tuinen waren meer groentetuinen met wat bessenstruiken en enkele fruitbomen. Tegenwoordig heeft iedereen een siertuin, die een verlengde is van de ook erg luxe woonkamers. Tuinen zijn tegenwoordig meer tuinkamers, dan tuinen. En alles moet perfect zijn. Dus ook zo onderhouden worden. In huis gebruiken de mensen ook geen blik en veger meer om te poetsen en dus is handgereedschap in de tuin ook uit de mode geraakt." Jan kan het altijd zo simpeltjes vertellen. Bij hem wordt alles direct kinderlijk eenvoudig duidelijk.

"Maar", vraag ik hem "hoe was het dan vroeger met de voetbal en tijdens een wielkoers?" Van het METO-veld klinkt nog steeds erg opdringerig ongevraagde muziek door in onze tuin. Jan vindt ook dit een tijdverschijnsel. "Vroeger had een club geen geluidsinstallatie en ook geen geld er voor. En later, als er al wat was, was dat op basis van een versterker van amper enig

vermogen. Nu hebben ze versterkers van misschien wel 1.000 watt en die draaien ze wat volume aangaat dan ook goed open. Voor de omloop in ons dorp was er vroeger ook geen geluidsinstallatie. Later kwam er een wagen met een omroeper voor het gemeentehuis en werden er in de Raadhuisstraat een paar luidsprekers gemonteerd. Tegenwoordig als er een koers is of een kampioenschap veldrijden is er geld zat - vanwege de vele sponsors - en worden er aan alle lantaarnpalen luidsprekers opgehangen. Zodat het lawaai van alle kanten tegelijk op je af komt. Als dat te gek wordt, ga ik gewoon in huis zitten met de ramen dicht, dan hoor ik het niet en heb ik er dus ook geen last van".

Jan maakt zich niet druk over normen m.b.t. geluidshinder die bijv. onze gemeente hanteert voor bedrijven. Hij sluit zich gewoon op in zijn huis als het buiten te gek wordt. Maar ik vraag me af, of onze ambtenaren die bedrijven controleren op het overschrijden van geluidsnormen, misschien ook oor zouden moeten hebben voor publieke evenementen. Of plaatselijke verordeningen wellicht ook zouden moeten voorzien in stiltetijden 's ochtends, in de avond en in het weekend. Terwijl we zwijgend voor ons uitstaren, lekker zittend op ons terras, wordt plotseling in het café aan de overkant keihard muziek gespeeld. Door de hele buurt schalt ironisch genoeg eerst het lied van Vader Abraham: "*In het kleine café aan de haven*", gevolgd door een accordeonimprovisatie van een liedje uit de oude doos: "*Op de grote stille heide*".

Jan en ik blijven zwijgend zitten, omringd door een wereld van welvaart en lawaai.

~~~~~

INFORMATIE VOOR DE LEZER

“Tijding” is het periodiek van de heemkundekring “Het Zuidkwartier” en verschijnt 3x per jaar. Het Zuidkwartier betreft het gebied ten zuiden van Bergen op Zoom, omvattende de plaatsen Hoogerheide, Huijbergen, Ossendrecht, Putte en Woensdrecht.

Inlichtingen betreffende het lidmaatschap kunnen worden ingewonnen bij: de heer J. Halters, Stenenhoef 2, 4641 CH Ossendrecht - tel. 0164 – 67 28 54. Tevens zijn losse nummers van “Tijding” bij hem verkrijgbaar.

De normale afleveringen kosten € 3,25 per stuk (van het lopende jaar € 4,00). Speciale uitgaven en dubbelzijdige tijdingen kosten € 4,00 per stuk. (Van het lopende jaar € 5,00). Gebruikte, in goede staat verkerende, Tijdingen kosten € 2,00 per stuk. De contributie bedraagt vanaf 1-1-2004: € 15,00 per jaar, per gezin. Leden woonachtig buiten de gemeente Woensdrecht wordt € 6,00 extra aan portokosten in rekening gebracht. Voor België € 9,00.

Nieuwe leden kunnen zich opgeven door middel van storting van de jaarcontributie bij de Rabobank te Ossendrecht op nr. 14.05.21.437, of op giro-nummer 276.04.67 ten name van penningmeester Heemkundekring “Het Zuidkwartier”, Aanwas 27, 4641 JE Ossendrecht.

Nadruk van, of overname uit “Tijding” van een artikel of gedeelte(n) daarvan in welke vorm dan ook, is zonder toestemming van het bestuur en de schrijvers van de artikelen niet toegestaan. De heemkundekring “Het Zuidkwartier” aanvaardt geen enkele verantwoording aangaande de stijl of de juistheid der artikelen, doch laat deze geheel voor rekening van de ondertekenaars.

Gedrukt door Sprintcopy Bergen op Zoom

BESTUUR HEEMKUNDEKRING “HET ZUIDKWARTIER”

Voorzitter:

mevr. F. Stoutjesdijk-Jansen
Aanwas 40, 4641 JJ Ossendrecht
tel. 0164 – 67 25 63

Vice-voorzitter:

de heer C. van Beeck
Keizerstraat 44, 4645 GR Putte
Tel. 0164 – 60 38 04

Secretaris:

de heer J. Halters
Stenenhoef 2, 4641 CH Ossendrecht
Tel. 0164 – 67 28 54

Penningmeester:

de heer H. Cortie
Lorentzstraat 7, 4631 HC Hoogerheide
Tel. 0164 – 61 27 96

Bestuursleden:

de heer J. van den Bergh
Putseweg 36, 4631 CN Hoogerheide

de heer A.J. Dobbelaar, tel. 0164 – 61 44 37
Matthias Wolffstraat 14, 4631 KD Hoogerheide

de heer P. de Dooij, tel. 0164 – 61 23 16
Dorpsstraat 73, 4634 TN Woensdrecht

de heer J. van Loon, tel. 0164 – 67 27 82
Kon. Wilhelminastraat 22, 4641 GS Ossendrecht

de heer A. Mattheussens tel. 0164 – 67 26 62
Aanwas 27, 4641 JE Ossendrecht

de heer J. Wils, tel. 0164 – 61 24 47
Prins Hendrikstraat 35, 4631 KB Hoogerheide

CONTACTADRESSEN WERKGROEPEN VAN “HET ZUIDKWARTIER”

Heemschut: Vacant

Toponymie: Vacant

Evenementen: Bestuur

’t Kwartier:

de heer J. Wils, tel. 0164 – 61 24 47
Prins Hendrikstraat 35, 4631 KB Hoogerheide

Distributie /Documentatie/ Redactieraad :

kopei inleveren bij de heer J. Halters,
Stenenhoef 2, 4641 CH Ossendrecht
tel. 0164 – 67 28 54

Archeologie:

mevr. K. Sion (secretariaat), tel 0164 – 67 26 78
Eikenlaan 3, 4641 GB Ossendrecht

Oude handwerktechnieken:

mevr. V. Suykerbuyk-van Agtmaal, Raadhuisstraat
114, 4631 NJ Hoogerheide, tel. 0164 – 61 25 36

Zanggroep:

de heer A.A. Ots, tel. 0164 – 61 60 20
de Wilg 31, 4631 DD Hoogerheide

Oude talen, gezegden, spreuken enz.:

de heer W. Groffen, tel. 0164 – 61 24 41
Pasteurstraat 51, 4631 LE Hoogerheide

Kruidentuin:

de heer A.P. Princen, tel. 0164 – 62 01 87
Burg.Moorsstraat 25, 4631 EC Hoogerheide

Museum:

mevr. F. Stoutjesdijk-Jansen, Aanwas 40,
4641 JJ Ossendrecht, tel. 0164 – 67 25 63

Fotografie:

de heer A. Kil, tel. 0164 – 67 28 87
Moleneind 37, 4641 SB Ossendrecht

Genealogie:

de heer A. van Veldhoven, tel. 0164 – 67 45 05
Pottenbergen 6, 4641 HK Ossendrecht

Op de kaft een fragment van de KG 43: ets, oud ingekleurd; historische kaart van West-Brabant en Zeeland met de oorlogshandelingen van 1631. Kaart: collectie Regionaal Historisch Centrum Bergen op Zoom

